

Yayın Geliş Tarihi: 07.02.2023
Yayına Kabul Tarihi: 16.03.2023
Online Yayın Tarihi: 15.06.2023
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1248614>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 25, Sayı: 2, Yıl: 2023 Sayfa: 621-652
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

İKTİSADİYAT MECMUASI ve OSMANLI DEVLETİ'NİN EKONOMİK SORUNLARI

Kenan DEMİR*

Öz

II. Meşrutiyet'in ilanı ile yönetime geçen İttihat ve Terakki Partisi'nin amaçlarından biri Osmanlı Devleti'nde kalkındırmayı sağlamak olmuştur. Öncelikle liberalizm doğrultusunda politikaları uygulayan parti yönetimi, 1912'den sonra hem Avrupa devletlerin dışlayıcı politikaları hem de Balkan sendromu sonrası yaşanan kırılmalar neticesi politikalarını Türklük görüşü doğrultusunda şekillendirmiştir. 1912'den sonra İttihat ve Terakki Partisi'nin iktisadi politikaları da milli iktisat görüşü ışığında uygulanmıştır. Partinin ana amacı Osmanlı Devleti'nde orta sınıfı yaratarak milli sermayenin oluşumunu temin etmek ve bu doğrultuda tarım ve endüstri üretimini artırmak olmuştur. İttihat ve Terakki ideologları, Osmanlı kamuoyuna milli iktisadı tanıtmak ve benimsetmek amacıyla basında birçok yazı kaleme almış ve bu düşünceyi benimseyen birçok derginin çıkışını sağlamıştır. Bu dergilerden biri de İktisadiyat Mecmuası'dır. İktisadiyat Mecmuası, İttihat ve Terakki Partisi'nin doğrudan desteklediği bir yayım organı olmuş ve partinin iktisadi politikalarını şekillendiren ve yönlendiren bir yayım politikası görmüştür. Bu çalışmada İktisadiyat Mecmuası'nın yayım politikası araştırılmış ve dergide çıkan yazılar ışığında Osmanlı Devleti'nin ekonomik sorunları incelenmiştir. Çalışmada tasvir yöntemi uygulanmış ve dönemin ekonomik sorunları anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisadiyat Mecmuası, İttihat ve Terakki Partisi, Milli İktisat, Sermaye, İktisadi Kalkınma.

JOURNAL OF İKTİSADİYAT AND THE ECONOMIC PROBLEMS OF THE OTTOMAN EMPIRE

Abstract

One of the aims of the Union and Progress Party, which came to power with the declaration of the II. Constitutional Monarchy, was to provide development in the Ottoman Empire. First of all, the party administration, which implemented policies in line with

---

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Demir, K. (2023). İktisadiyat Mecmuası ve Osmanlı Devleti'nin ekonomik sorunları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (2), 621-652.

* Doç. Dr. İstanbul Medipol Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ORCID: 0000-0003-1508-5978, kdemir@medipol.edu.tr.

Çalışma arşiv çalışması olduğu için etik kurul onay raporu gerekmemektedir.

liberalism, shaped its policies in line with the view of Turkism after 1912, as a result of both the exclusionary policies of European states and the ruptures experienced after the Balkan syndrome. After 1912, the economic policies of the Union and Progress Party were also implemented in the light of the national economy view. The main purpose of the party was to ensure the formation of national capital by creating the middle class in the Ottoman Empire and to increase agricultural and industrial production in this direction. The İttihat ve Terakki ideologists wrote many articles in the press in order to introduce and adopt the national economy to the Ottoman public, and led to the emergence of many journals that adopted this idea. One of these journals is *Journal of Economics*. *Journal of Economics* has been a publishing organ directly supported by the Committee of Union and Progress and has pursued a publishing policy that shapes and directs the party's economic policies. In this study, the publication policy of *Journal of Economics* was researched and the economic problems of the Ottoman Empire were examined in the light of the articles published in the journal. In the study, the depiction method was applied and the economic problems of the period were explained.

Keywords: *Journal of Economics, Union and Progress Party, National Economy, Capital, Economic Development.*

JEL Kodları: N00, N15, N25

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 20. yüzyıla girerken iktisadi olarak kendine yeten bir ülke konumunda değildir. Osmanlı vatandaşların tüketim ihtiyaçları ve devletin üretim ve tüketim malları olmak üzere çoğu gereksinimleri dışarıdan temin edilmekteydi. *Osmanlı Devleti*'nde yerli üretim çok az miktarda olup başkentin un ihtiyacı bile coğrafi olarak yakın *İç Anadolu Bölgesi*'nden karşılanamayıp *Rusya* ve *Amerika*'dan gelmekteydi. Üretim olmadığından sermaye birikiminin de oluşması yavaşlamış, bu hem devletin mali olarak güçsüzleşmesine neden olmuş, hem ülkede iktisadi kurumların kurulmasını ve yaygınlaşmasını engellemiş, hem de iktisadi yatırımların gerçekleşmemesine neden olmuştur. Gelir kaynaklarının sınırlanmasıyla devletin borçlanma gereksinimi artmış ve art ardına yapılan borçlanmalar sonrası *Osmanlı Devleti*, moratoryum ilan etmeye zorlanmıştır. Moratoryum sonrası, devletin bir kısım vergi kaynaklarını kontrol eden *Duyun-u Umumiye İdaresi* ve *Tütün Reji Şirketi* adı altında iki özerk kurum kurulmuş ve bu kurumlar devlet içinde devlet rolünü sergileyen politikalar yürütmüşlerdir. Aynı zamanda kapitülasyonların uygulanması sonrası ticari faaliyetlerde *Müslüman Türk* unsurunun gücü azalmış, kapitülasyonlardan faydalanan gayrimüslim vatandaşların hem *Osmanlı* aidiyeti azalmış, hem de sermaye birikiminin güçlü temsilcileri haline gelmişlerdir. *Gayrimüslim* vatandaşların ticareti *Osmanlı Devleti*'nin çıkarları doğrultusundan daha çok kendi şahsi ve Avrupa çıkarları doğrultusunda şekillendirmesi devletin güçlü politikalar uygulanmasını engellemiştir. 1838 senesinde imzalanan *Balta Limanı Ticaret Anlaşması*'yla gümrük politikaları belirleme hakkının elinde alınmasıyla *Osmanlı Devleti*, bir pazar ülkesi haline gelmiştir. Bu anlaşmanın maddelerinin, *Osmanlı Devleti*'nin siyasi ve askeri

gücünün zayıf olması nedeniyle bürokratlar tarafından bir türlü değiştirilememiş ve *Osmanlı Devleti*, milli çıkarlar doğrultusunda ekonomi politikaları uygulayamamıştır.

II. Meşrutiyet, yukarıda tasvir edilen koşullar altında ilan edilmiş ve devleti yönetmeye başlayan *İttihat ve Terakki Partisi*'nin önem verdiği politikalarından birinin iktisat olmasına neden olmuştur. *İttihat ve Terakki Partisi*, bunun sorumlusu olarak istibdat yönetimini göstermiştir. Liberal bir zihniyetin benimsenmesiyle iç parçalanmışlığın sona ereceğini ve liberal Avrupa ülkeleriyle samimi ilişkilerin kurulmasıyla *Osmanlı Devleti*'nin iktisadi perişanlığından kurtulacağına inanmıştır. İktisat politikalarını liberalizm ilkeleri belirlenmiş ve liberalizm doğrultusunda devletin tarımsal bir kalkınmayı gerçekleştirilmesi gerektiği benimsenmiştir. *Osmanlı Devleti*'nde yatırımların başlaması ve iktisadi üretimin gerçekleşmesi için Batı'nın sermayesine muhtaç olduğunun bilincinde olan *İttihat ve Terakki Partisi*, Avrupa sermayesinin ülkeye girişini beklerken, sermaye girişinin olmaması ve hatta devletin zorunda kaldığı borç anlaşmalarının bile tavizler doğrultusunda olması, *Osmanlı Devleti*'nin parçalanma sürecinin devam etmesi, gayrimüslim tüccarların Osmanlı iktisadına aykırı hareket etmesi ve *Osmanlı Devleti*'nin merkezi ve önemli şehirleri olan Balkan topraklarının kaybedilmesi gibi gelişmeler *İttihat ve Terakki Partisi*'nde bir kırılmaya neden olmuş ve parti politikaları *Türkçülüğü* temel alan bir milliyetçi anlayış doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. *Osmanlı Devleti*, 1912'den sonra milli iktisat politikalarını benimsemeye başlamış ve bu politikaların uygulanması konusunda *Almanya* örnek alınmış ve bu da *Osmanlı Devleti*'nin *Almanya*'yla yakınlaşmasına ve müttefik olmasına neden olmuştur. Bu yakınlaşma neticesiyle *Osmanlı Devleti*, *I. Dünya Savaşı*'nda *Almanya*'nın yanında savaşa girmiştir. *Osmanlı Devleti*'nin *Almanya*'yla müttefik haline gelmesiyle Alman sermayesinin *Osmanlı Devleti*'ne girişi hızlanmış ve *Osmanlı Devleti*'nin ihtiyacı olduğu sermayenin bir kısmı Alman sermayesinden temin edilmiştir.

İttihat ve Terakki Partisi'nin liberal hareketten milli bir partiye dönüşmesi iktisadi politikalarını da etkilemiştir. 1912'den sonra ekonomiyi milli iktisat ışığında yönetmeye başlayan *İttihat ve Terakki Partisi*'ne milli politikaları uygulama şansını *I. Dünya Savaşı* ortamı sağlamıştır. *I. Dünya Savaşı*'yla birlikte *Osmanlı Devleti*, savaş sürecinde bir asır yaşamadığı bağımsız politika uygulama şansını yakalamış ve iktisat politikalarını hemen değiştirmiştir. Öncelikle kapitülasyonlar kaldırılmış ve gümrükler artırılarak yerli üretimi korunmaya başlanmıştır. Sonra bir milli orta sınıf yaratmak için partinin önemli şahsiyetlerinden *Kara Kemal* öncülüğünde girişimlere başlanmış ve *Kara Kemal*, İstanbul'da esnafları organize ederek ticareti ve üretimi milli bir bakış açısıyla şekillendirmiş ve milli bir orta sınıfı yaratmaya başlanmıştır. Parti, milli iktisadi girişimlerin merkezi haline gelmiş ve ayrıca her türlü milli girişimi desteklemiştir. Bu doğrultuda önemli ticari şirketler kurulmuş ve kısa sürede bir milli servet yaratılmış ve bu servetle de *İtibar-ı Milli Bankası* tesis edilmiştir. *İttihat ve Terakki*

Partisi, ekonomi politikalarını milli iktisat doğrultusunda şekillendirmesi yanında milli iktisat zihniyetinin *Osmanlı* vatandaşları tarafından benimsenmesi için de basında bir propaganda girişimini başlatmış, art ardına milli iktisadı anlatan ve benimseyen yayın organlarını ya çıkartmış ya da desteklemiştir. Önce *Türk Yurdu*'nda Rus vatandaşı ve Alman istihbaratıyla yakın ilişkileri olan *Parvus Efendi*, emperyalizmin Osmanlı Devleti'ne girişini açıklamış ve milli ekonominin ana parametrelerini yazmış, sonra *İslam Mecmuası*'nda *Ahmet Muhittin* milli sermayenin önemini vurgulamıştır. Partinin çıkarttığı *İktisadiyat Mecmuası*, *Bilgi Mecmuası* ve *Yeni Mecmua*'da *Parvus Efendi*, *Ziya Gökalp*, *Tekin Alp* başta olmak üzere milli iktisat düşüncesinin ilkelerini oluşturan, politikaların neler olmasına değinen ve milli iktisadı destekleyen yayım politikaları gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada dönemin yayın organı olan *İktisadiyat Mecmuası* ışığında *Osmanlı Devleti*'nin iktisadi sorunları işlenmiş ve milli iktisadi politikaların süreci açıklanmıştır.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ İKTİSADİ DÜŞÜNCESİ VE POLİTİKALARI

Meşrutiyet'in tekrardan ilan edilmesiyle birlikte iktisadi politikaların liberalleşmesi konusunda adımlar atılmıştır. Vatandaşlar özel girişimciliğe teşvik edilmiş ve yabancı sermayenin ülkeye girişi desteklenmiştir (Toprak, 1995a, s. 1-2). İktisadi liberalizm, 1830'lu yıllardan beri baskın görüş olarak benimsenmekteydi (Sayar, 2000, s. 243-262). 1908 ihtilalinden sonra ülkeyi yöneten *İttihat ve Terakki Partisi* de ilk yıllarda bir bakıma bu görüşün etkisi altındaydı. İktisadi liberalizmin hâkim olmasına çalışan kişi ise 1908'den sonra iktisadi politikaları yönlendiren *Mehmet Cavid*'dir (Çavdar, 2003, s. 83-84). 1908'de çıkan *Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası*'nda iktisadi yazılarıyla *Mehmet Cavid*, iktisadi politikaların liberalizm doğrultusunda olmasını savunmuştur (Mardin, 1990, s. 79). Derginin mukaddimesinde, ülkenin bir ziraat ülkesi olduğu ve uluslararası uzmanlaşma doğrultusunda sanayi sektörü ihmal edilmeden tarımsal kalkınmanın gerçekleşmesi gerektiğini vurgulanmıştır (Karaman, 2004, s. 67). İlk yıllarda *Mehmet Cavid*, hem *Maliye Bakanlığı* ile icracı politikalarında hem de dönemin basınında yazdığı yazılarıyla hükümetin ekonomi politikalarının iktisadi liberalizm doğrultusunda olmasını sağlamıştır (Çakmak, 2011, s. 178-179). Bu dönemde *Akyiğitzade Musa*'nın himayeci görüşleri rağbet görmemiştir (Toprak, 1985f, s. 636). *II. Meşrutiyet*'ten sonra iktisadi liberalizm doğrultusunda loncaların kaldırılması küçük üretici Müslüman esnafın aleyhine olmuş ve Müslüman zanaatkar, serbest rekabet şartları nedeniyle giderek yoksullaşmış ve zanaatı terk etmeye başlamıştır (Toprak, 1995a, s. 3). Bu nedenle *İttihat ve Terakki Partisi*, bir arayış içerisinde olmuş ve iktisadi politikalarını değiştirmiştir (Ahmad, 1985, s. 38-43). *İttihat ve Terakki Partisi*, ilk yıllarda ekonomi politikalarının iktisadi liberalizm doğrultusunda yürütmesine karşın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi sonucu Avusturya'nın mallarına karşı giriştiği ekonomik boykot gibi milli teşebbüslerde de bulunmuştur. Boykot, gayrimüslim

tüccara zarar vermiş, küçük Müslüman Türk tüccarına fayda sağlamıştır (Ahmad, 1985, s. 43). Sonraki yıllarda ise 1909'da Giritli Rumların Yunanlılarla birleşmesi sonrası Yunan mallarına da ticari boykot düzenlenmiştir (Göcek, 2017, s. 67).

Balkan Savaşları'yla büyük toprak kaybına uğranması ve Almanya ile yakınlaşması sonucu liberal iktisat politikaları son bulmuş ve *İttihat ve Terakki Partisi*, ekonomiyi milli iktisat düşüncesi doğrultusunda yürütmeye başlatmıştır (Findley, 2012, s. 227). İttihatçı ideologlar, milli iktisadın halk tarafından benimsenmesi ve yaygınlaştırılması için gazete ve dergilerde yazılar yayımlamıştır (Şener, 2000, s. 287). Hatta *İttihat ve Terakki* yönetiminde, *Türk Yurdu*, *İslam Mecmuası*, *Halka Doğru*, *İktisadiyat Mecmuası*, *Bilgi Mecmuası* ve *Yeni Mecmua* gibi milli iktisat doğrultusunda yayım yapan dergiler çıkmıştır (Demir, 2018, s. 551). 1912'de *İttihat ve Terakki Partisi*, içerisinde bir grup aydının öncülüğünde *Türk Yurdu* yayımlanmış ve dergide *Türkçülük* düşüncesine yönelik yayım faaliyetleri yürütülmüştür (Ahmad, 1985, s. 53). *Türk Yurdu*'nda Parvus Efendi, iktisadi kalkınmanın gerçekleşmesi için ülkenin iktisadi esaretten kurtulması gerektiğini belirtmiş ve iktisadi esaretin nedeni olarak kapitülasyonları göstermiştir (Gümüoğlu, 2017, s. 272-273). Dış borçlanma ve yabancı sermayeyle bir ülkenin iktisadi kalkınmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir (Berkes, 1978, s. 460). Ziya Gökalp, milli iktisat düşüncesinin teorisini oluşturan yazılarını *İktisadiyat Mecmuası* ve *Yeni Mecmua* dergilerinde yayımlamıştır. Gökalp, yazılarında Türklerin sadece asker ve memur kalarak milli iktisadi oluşturamayacağını ve bu nedenle Türklerin iktisadi girişimlerde etkin olmasıyla milli iktisadın gerçekleşeceğini ifade etmiştir (Koraltürk, 2011, s. 31-32). Ziya Gökalp, *Yeni Mecmua*'da çıkan bir yazısında liberalizmi açık bir şekilde tenkit etmiş ve milli iktisat politikalarını sanayileşmenin gerçekleşmesinde önemli kazanımlar sağlayacağını vurgulamıştır (Ünüvar, 2017, s. 133). 1914'te sanayileşmenin bilincini artırmaya yönelik olarak *Sanayi* dergisi çıkmaya başlamıştır. Dergi, sanayiye gerek olduğunu dile getirmiş ve Türklerin bu sektörde aktif bir şekilde yer alması gerektiğini vurgulamıştır (Toprak, 2015, s. 73). Türkiye'nin sanayi ve işçi hareketleri açısından önem taşıyan gelişmeleri, fabrikalar ve mesleki eğitiminin genel sorunlarına değinmiş ve Osmanlı Devleti'nin kısa sürede iktisadi bağımlılıktan kurtulup bir sanayi ülkesi haline gelmesini hedeflemiştir (Koraltürk, 2001, s. 41-43). 1915'te çıkan *İslam Mecmuası*'nda *Ahmet Muhiddin*, milli iktisat düşüncesi doğrultusunda iktisadın himaye edilmesini önermiş ve iktisadi kalkınmanın gerçekleştirilmesinin milli sermayeye malik orta sınıfın yaratılmasıyla olacağını vurgulamıştır (Demir, 2018, s. 555-560). 1917'de milli tüccarın yayım organı olarak çıkan *Ticaret-i Umumiye Mecmuası*, milli çıkarın ancak milli bir iktisat yapısıyla gerçekleşeceğini belirtmiş ve bu nedenle ülkenin iktisadi çıkarı için liberalizmin terk edilip milli iktisadın benimsenmesini talep etmiştir (Koraltürk, 2000, s. 152). Savaşın neden olduğu iktisadi çöküntü ve milli iktisat politikaları doğrultusunda zenginleşen bir sınıfın oluşması sonucu *Osmanlı Devleti*'nde solidarist düşünce savaşın son döneminde doğmuştur. *İttihat ve*

Terakki ideologları yaşanan aşırı enflasyon ve gelir dağılımı adaletsizliğinin nedenini ahlaki nedenlerle açıklanmış ve yaşanan bunalımın iktisadi olmaktan çok toplumsal kaynaklı olduğunu vurgulamıştır (Toprak, 1985d, s. 740). 1917’de çıkan *Yeni Mecmua dergisindeki* yazılarında *Tekin Alp*, bireysel mülkiyetin yanında toplumsal mülkiyetin de benimsenmesini dillendirmiş, artı değerın topluma dağıtılmasının sosyal siyasetin gereği olduğunu vurgulamıştır (Toprak, 1985e, s. 378-379)

İttihat ve Terakki Partisi’nin iktisadi politikaları ilk yıllarda liberalizm doğrultusunda şekillenmiştir. *1911 Arazi Yasası* ve *1913 Miras Yasası*’nın çıkartılmasıyla ticari işlemler ve mülkiyet ilişkilerini modernleştirerek ekonomik büyümeyi sağlamak amaçlanmıştır (Zürcher, 2000, s. 179-180). *İttihat ve Terakki Partisi*, ilk yıllarda tasarrufla yerli sermaye birikimini oluşturmaya çalışmasına karşın gerekli başarıyı sağlayamamış ve *Müslüman-Türk* girişimci sınıfını yaratamamıştır (Koraltürk, 2011, s. 33). *İttihat ve Terakki Partisi*, yabancı sermayenin ülkeye girip yatırım yapmasını özendirmiştir. Demiryolu, karayolları, telgraf, telefon ve elektrik gibi yatırımlar için yabancı firmalara çeşitli imtiyazlar vermiştir (Kıpal & Uyanık, 2000, s. 30). *Mehmet Cavid*’in Almanya ile bir borç anlaşması yapması sonrası Almanya ile yakınlaşmaya başlaması (Ahmad, 1971, s. 124-125) ve Balkan yenilgisi *İttihat ve Terakki Partisi*’nin, ekonomiyi daha müdahaleci bir şekilde yürütmesine neden olmuştur. Sonraki süreçte bu müdahale tarzı, Almanya’nın kalkınma sürecinin örnek alındığı iktisadi politikalara dönüşmüştür (Zürcher, 2000, s. 183). *İttihat ve Terakki Partisi*, iktisadi sektör açısından uzlaşmacı bir tavır sergilemiş, sanayileşmenin yaygınlaşması için birçok teşvikler vermesine karşın örgütün taşra eşrafından aldığı güç nedeniyle ziraata daha fazla önem vermiştir. Bu doğrultuda *Osmanlı Çiftçiler Derneği*’ni kurarak kırsal kesimle olan ilişkileri güçlendirmeye çabalamıştır (Toprak, 1985f, s. 639). *İttihat ve Terakki Partisi*, iç piyasayı bütünleştirmek ve kırsal ürünlere milli bir piyasa yaratmak amacıyla kara ve demiryolu şebekesini inşa etme teşebbüslerine başlamıştır. *Konya* ve *Çukurova* ovalarını bir *Mısır* haline getirmek için sulama girişimlerini başlatmıştır (Ahmad, 1995, s. 68). Sanayinin gelişmesi için 1913’te *Teşvik-i Sanayi Kanunu* çıkartılmıştır. *İttihat ve Terakki Partisi*, sanayileşmenin iktisadi açısından önemini kavramış ve iş adamlarına ayrıcalıklar tanımıştır (Toprak, 1982, s. 172). Sanayiye teşvik etmenin yanında sanayi mektepleri de modernleştirilmeye başlanmış ve iktisat eğitimi için birçok öğrenci Almanya’ya gönderildiği gibi sanayi işçileri de Alman atölyelerine gönderilmiştir (Mardin, 1985, s. 632). Harp nedeniyle ithalat kapıları kapandığı için (Kazgan, 2006, s. 53) tüketimin yurt içerisinden karşılanması nedeniyle yerli sanayinin oluşması açısından olumlu gelişmeler yaşanmış ancak zamanla hammadde sıkıntılarının yaşanması nedeniyle süreç sektöye uğramıştır (Pamuk, 2014, s. 166). 1913’te yerli ürünlerinin kullanılmasını teşvik amacıyla *Milli İstihlak Cemiyeti* kurulmuş ve bu cemiyet, yerli ürünleri tüketmek amacıyla çeşitli kampanyalar düzenlemiştir (Lewis, 2008, s. 620). Milli iktisat politikaları doğrultusunda dış ticaret

politikalarını belirlemede en önemli adım 1914'te kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılmasıdır. Koruyucu politikalar doğrultusunda gümrük rüsumu %15'e ve sonra %30'a yükseltilmiştir. Bunun yanında 1916'da spesifik tarife benimsenerek dış ticaret kökten değiştirilmiştir (Toprak, 1995a, s. 38). Hükümet, paranın değerini korumak amacıyla kambiyo işlemlerinin devletin kontrolünde olan bir komisyon kurmuştur (Kurtoğlu, 2012, s. 212). Bu dönemde hükümet, ihracatı denetime almış, dış ticareti kontrol etmek amacıyla 1916'da çıkarılan bir yasayla *İhracat Heyeti*'ni kurmuş ve ihraç edilen mallar vesikaya bağlanmıştır (Toprak, 1985c, s. 671). 1916'da çıkarılan bir kanunla tüm şirketlerde kurum içi yazışmaların Türkçe ile yapılması zorunlu hale getirilmiş ve yabancı şirketlerinde Türk istihdamı artırılmak istenmiştir (Mardin, 1985, s. 632).

Harp süresince büyük kentlerin iase sorununu halletmek amacıyla cemiyetin İstanbul sorumlusu Kara Kemal öncülüğünde *Heyet-i Mahsusa-ı Ticariye* kurulmuştur (Toprak, 1985b, s. 371). Heyetin öncülüğünde başta İstanbul olmak üzere halkın temel geçim kaynaklarının temini ve dağıtımını gerçekleştirmiştir. Bu heyetin faaliyetleri sonucu *İttihat ve Terakki Partisi*'nin özlemi içerisinde olduğu milli sermaye birikimi gerçekleşmiş ve milli şirketler için gerekli sermaye elde edilmiştir (Toprak, 1985d, s. 744). Ekonomiyi canlandırarak bir şirketin kurulmasına öncülük eden *İttihat ve Terakki Partisi*, birçok şirketin kurulmasını sağlamıştır. Eylül 1918'de yabancı basında yayımlanan bir yazıda seksen anonim şirketinin kurulduğu belirtilmiştir (Ahmad, 1995, s. 69). *Kantarya İthalat Anonim Şirketi*, *Milli Mahsulat Osmanlı Anonim Şirketi* ile *Ekmekçiler Şirketi*, *İttihat ve Terakki Partisi*'nin kurduğu önemli şirketlerden bazılarıdır (Kıpal & Uyanık, 2000, s. 32). *İttihat ve Terakki Partisi*, milli banka girişimi doğrultusunda 1917'de *İtibarı Milli Bankası*'nı kurmuştur. Bankanın on liralık olan 400 pay senedin satışı *Ziraat Bankası* şubelerinde gerçekleşmiştir (Toprak, 2003, s. 63). Milli bankanın kurulması yanında Anadolu'da üreticilere kredi veren çeşitli yerel bankalar kurulmuştur (Toprak, 1995b, s. 76-87). Bu bankaların ilki Konya'da kurulan *Konya İktisat Milli Bankası*'dır (Toprak, 1985a, s. 768). 1916'da mecliste çıkarılan *Ziraat Bankası Kanunu*'yla bankanın işlevi artırılmış ve çiftçinin kredi ihtiyacını karşılanmasında kolaylıklar sağlanmıştır (Toprak, 1982, s. 150). Harp uzadıkça İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde spekülâtörler devreye girerek büyük vurgunculuk yapmış ve hükümet bununla mücadele için 1917'de *İhtikarın Men'i Hakkında* kanunu çıkartmış ve vurguncularla mücadele etmiştir (Eldem, 1994, s. 72-73). *İttihat ve Terakki Partisi*, milliyetçi duyguyu aşılıyarak 1918'de iç borçlanma gerçekleştirmiştir (Georgeon, 2006, s. 162-163). İç borçlanma kağıtlarını satın almanın milli bir görev olduğunu vurgulamış ve büyük bir propaganda sergileyerek halkı borçlanma tahvili almaya yönlendirmiştir (Toprak, 1995b, s. 42).

İKTİSADİYAT MECMUASI'NIN KÜNYESİ

İktisadiyat Mecmuası, 21 Şubat 1916-22 Kasım 1917 tarihleri arasında 68 sayı çıkmıştır. Derginin müdürü Celal Sahir'dir. Derginin yayın politikası *ilmi ve ameli her türlü iktisadi politikadan bahseder* olarak ifade edilmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916, s. 1). Haftalık yayımlanan derginin ilk sayısı 10 sayfa çıkmasına karşın diğer sayıları 8 sayfa çıkmıştır. Sayfa düzeni iki sütundan oluşan derginin 33. sayıdan itibaren bazen haftalık, bazen de on dört günde bir çıkmıştır. 1-8. sayıları pazartesi günleri, 9-68. sayıları ise perşembe günleri yayımlanmıştır. Nüshası 3 kuruş, senelik aboneliği Osmanlı Devleti'nde 1,5 lira, yabancı ülkelerde 33 mark ya da 40 frank olarak açıklanmıştır. Derginin idarehanesi 1-51. sayılarında *Sultan Hamamı Makolyan Hamı*, 52-68. sayılarında ise *Yeni Postahane*'deki *Meydancık Numara 3* gösterilmiştir. Derginin 1-25. sayıları Karabet Matbaası, 26-68. sayıları ise Hilal Matbaasında basılmıştır.

İttihat ve Terakki Partisi'nin uyguladığı milli iktisat politikalarını benimseyen *İktisadiyat Mecmuası*, yayın politikasını ekonomide milli iktisat olarak açıklamış ve yayımını bu doğrultuda sürdürmüştür. Birinci sayıda *Mecmuamızın Mesleği: Milli İktisada Doğru* başlıklı makalede Tekin Alp, toplumun tüm unsurlarınca iktisadi konulara karşı bir ilginin gösterilmediğini ancak iktisadın devletin ya da toplumun yaşamasında önemli rol oynadığını belirtmiştir. Avrupa'da iktisadi duyarlılığının fazla olduğunu ifade eden Tekin Alp, *Osmanlı Devleti*'nde böyle bir duyarlılığın bulunmadığını ve *derginin* bunu değiştirmek için çalışacağını vurgulamıştır. Derginin milli iktisadın yayılmasını ve ziraat, sanayi ve ticaretin milli iktisat doğrultusunda gelişmesi için çabalayacağını belirtmiştir (Tekin Alp, 1916a, s. 1-2). *Dergide* yayımlanan yazıların çoğunda milli iktisat düşüncesi doğrultusunda Alman iktisadı örnek gösterilmiştir. Dergi, Alman kalkınmasının kaynağının milliyet ilkesi olduğunu vurgulamış ve ülkenin de bu ilke doğrultusunda iktisadi kalkınmasını gerçekleştireceğini ifade etmiştir. Çıkan yazılarda Almanya'nın iktisadi gelişmeleri anlatılmış ve List'in düşünceleri verilmiştir (Toprak, 1985d, s. 740).

Dergide milli iktisat doğrultusunda birçok haber ve makale çıkmıştır. Dergide banka, borsa, bayındırlık, gümrük, eğitim, iktisadi kurumlar, dış ticaret, ziraat, hayvancılık, ticaret, spekülasyon, ulaşım, şirket, tasarruf sandığı, ormancılık, sanayi, maliye, piyasa, para, neşriyat, madencilik, milli iktisat, pahalılık, kalkınma gibi konularda makaleler yayımlanmıştır. *Osmanlı Devleti*'nin vilayetlerindeki iktisadi gelişmeler ve dünyanın birçok ülkesindeki iktisadi haberler de dergide genişçe yer bulmuştur. Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Fransa, İngiltere, Romanya, İtalya, İran, Macaristan, Rusya gibi ülkeleri, Adana, Muğla, Konya, Aydın, İzmir, Bolu, Bilecik, Bursa, Edirne, Eskişehir, Kayseri, Kastamonu gibi vilayetlerin iktisadi hakkında bilgiler verilmiştir.

Yazar kadrosu derginin birinci sayısında verilmiştir. Listede şu isimler yer almıştır: Arslan Efendi, Ahmet Emin Bey, Erşed Bey, Tevfik Bey, Cavid Bey,

Cemal Bey, Hamid Bey, Hasan Tahsin Bey, Hallaçyan Efendi, Hulusi Bey, Sason Efendi, Suad Bey, Said Bey, Süleyman Sami Bey, Süleyman Sırrı Bey, Ziya Gökalp Bey, Osman Fıtrı Bey, Ali Cenani Bey, Ali Rıza Bey, Galip Bey, Faik Nüzhet Bey, Ferid Bey, Kazım Bey, Mustafa Bey, Mustafa Şeref Bey, Muhtar Bey, Münir Bey, Besim Bey, Yusuf Kemal Bey. Listede ismi olmayıp da dergide yazısı olan kişiler de şunlardır: Hasan Ferit, Elbarez, Fayet, Mehmed Zeki, İsmail Rıfkı, Müşavir Has Schmidt, Doktor Yakır Behar, Doktor Frederich Hoffman, Doktor Karl Schaefer, Binbaşı Ali Abidin, Kauness, Mahmud, Fuad.

İKTİSADİYAT MECMUASI'NIN İÇERİĞİ VE YAYIN POLİTİKASI

Tarımsal Sorunlar ve Ziraatın Geliştirilmesi İçin Çözüm Önerileri

II. Meşruiyet Dönemi'nde devletin iktisadi kalkınmasını gerçekleştirmesi için üretici bir devlet ve toplum olunması yönünde bir zihniyet oluşmuş ve *Osmanlı Devleti*'nin de bir üretim merkezi olması için sanayi ve tarımsal üretimi artırmak yönünde basında bir tartışma yaşanmış, bu doğrultuda *İktisadiyat Mecmuası* sütunlarında ziraatın gelişmesine yönelik birçok yazı görülmüştür. Derginin yazarlarından *Galip Haldun*, milli servetin artırılmasında en önemli gücün ziraat olduğunu vurgulamış ve ziraatın geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. *Osmanlı Devleti*'nin tarım sektöründe geri kalmasının nedeni olarak tarımsal araç ve gereçlerin gelişmemesiyle ulaşımın yetersizliğini göstermiştir. Ektiği toprağın sahibi olmayan çiftçinin üretimi artırıcı teşebbüslere girişmediğini vurgulayan *Galip Haldun*, *Osmanlı Devleti*'nde çiftçilerin tarımsal arazi tasarrufunun olması için özel mülkiyet anlayışının geliştirilmesini önermiştir (*Galip Haldun*, 1916a, s. 3-5). Dergide çıkan imzasız bir yazıda, tarımsal sorunlara değinilmeye devam edilmiş ve yazıda Anadolu'da ziraat sektöründe modern yöntemlerin uygulanmaması eleştirilmiştir. Çiftçilere modern yöntemleri öğretecek bir kurumun olmaması ve devletin bu konuda çiftçiye bilgilendirmemesi nedeniyle çiftçilerin modern yöntemlerden habersiz kaldığı vurgulanmıştır (*Galip Haldun*, 1916t, s. 4).

Derginin yazarlarından *Tekin Alp*, dokuma sanayisinin hammaddesi pamuğun yetiştirilmesinde toprakların elverişli olduğunu belirtmiş ve bu servet kaynağından istifade edilmesi için arazinin sulanmasına özen gösterilmesini önermiştir. Hükümetin verimli arazilerin verimliliğini artırmak için *Konya Ovası* ve *Irak Bölgesi*'nde sulama sistemlerini inşa ettiğini ifade etmiştir. Özellikle *Irak Bölgesi*'nin önemli pamuk üretim merkezi olacağını ve bu bağlamda *Osmanlı Devleti*'nin önemli bir pamuk ihracatçısı ülkeye dönüşeceğini belirtmiş ve bundan istifadeyi artırmak için bölgenin ulaşım sorununun da çözülmesini önermiştir (*Tekin Alp*, 1916e, s. 1-2). *Adana Ovası*'nın sulama girişimlerin bitiminden sonra pamuk ve şeker kamışı üretiminde büyük artışın gerçekleşeceğini ifade etmiş ve bu girişimin bitirilmesi için devletten yatırımın hızlandırılmasını talep etmiştir (*Tekin Alp*, 1916e, s. 2-3). *İktisadiyat Mecmuası*'nda imzasız çıkan yazıda tarımsal üretimin artırılması için sulamanın önemli olduğu belirtilmiş ve bu bağlamda

devletin girişimleri takdir edilmiştir. Yazıda, hükümetin Eskişehir'deki sulama faaliyetlerinin tarımsal üretimi artırmada doğru bir yatırım olduğu belirtilmiştir. Toprağın verimli olması ve demiryolu ulaşımın olması gibi faktörler nedeniyle bu yatırımdan hızlı bir şekilde istifade edileceği ifade edilmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916k, s. 5).

Tekin Alp, milli iktisat doğrultusunda toprağın verimini artırılması konusunda devletin çiftçiye destek olmasını talep etmiş ve köylülerin yaşam koşullarının iyileştirilmesinin tarımsal canlanma için önem arz ettiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda kırsal kesimdeki çiftçinin kazancının çoğunluğunun aşar mültezimi, tefeci ve madrabaz tüccarlara kaptırıldığını belirtmiş ve kazancın bu gruplara kaptırılmaması için devletten bu sorunu halletmesini talep etmiştir. Devletin tarımı himaye etmesini destekleyen Tekin Alp, yeni gümrük tariflerinin tarımın geliştirilmesine katkı sağlayacağını belirtmiş ve himaye sayesinde tarımsal ürünlerin fiyatının artacağını vurgulamıştır (Tekin Alp, 1916f, s. 1-2). *Osmanlı Devleti*'nin üretim göstergelerini halen Batı'da yayımlanmış kitaplarda öğrenilmesini eleştirmiştir. Bu kitaplardaki üretim göstergelerin gerçeği yansıtmamasına karşın bu konuya değinen bir yayın olmaması nedeniyle bunların değer gördüğünü belirtmiştir. Artık milli çıkarları önemseyen bir yönetiminin olduğunu vurgulayan Tekin Alp, *Osmanlı Devleti*'nin ziraat göstergelerini veren 1329 senesi istatistiklerinin yayınladığını duyurmuştur (Tekin Alp, 1916g, s. 1).

Tekin Alp, müze ve sergiler sayesinde Osmanlı vilayetlerinde ne gibi mahsulün yetiştiğini, işletmelerde hangi makine ve araçların kullanıldığını ve ne gibi yöntemlerin uygulandığını öğrenildiğini belirtmiştir. İstanbul'da açılacak sergi ve müzelerin mükemmel olsa bile vilayetlerdeki küçük çiftçilerin gelip bunları ziyaret edemeyeceğini ifade etmiştir. Bu tarz ziraat müzesi ve sergilerinin açılmasında vilayet idarecilerin güçlerinin yetmeyeceğini belirtmiş ve bu nedenle *Ticaret ve Ziraat Bakanlığı*'ni göreve çağırmıştır (Tekin Alp, 1916m, s. 1-2). Çiftçinin tarımsal girişimleri sürdürmesi ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması için tefecilere müracaat etmek zorunda kaldığını ve bu şartlarla çiftçinin tarımını modernleştirilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Çiftçinin, modern yöntemleri uygulaması için bol sermayeye ihtiyacının olduğunu ifade etmiş ve devletin, krediyi temin edecek reformları gerçekleştirmesini talep etmiştir (Tekin Alp, 1917l, s. 1-3).

Tekin Alp, milli servetin artırılması konusunda yazılarına devam etmiş ve bir yazısında tütün üretiminin *Osmanlı Devleti*'nin önemli bir iktisadi kaynağı olduğunu vurgulamış ve tütünden istifadeyi artırmak için sorunların çözülmesini önermiştir. Tütün merkezlerinin Balkan savaşlarından sonra artık Osmanlı toprağı olmadığını ancak tütün ekimiyle uğraşan çiftçilerin Osmanlı toprağına göç etmesi nedeniyle bu servetten istifadenin mümkün olduğunu belirtmiş ve muhacir çiftçilerin iskanına özen gösterilmesini talep etmiştir (Tekin Alp, 1916i, s. 1-2). Tarımsal üretimini artırmada şirketleşmenin önemli bir faktör olduğunu belirtmiş

ve ziraatın geliştirilmesi için kooperatif şirketlerinin tesisinin yaygınlaştırılmasını önermiştir. Bu bağlamda *İzmit Sancağı*'nda tesis edilen *Tütün Kooperatif Şirketi*'nin amacının tütünü himaye etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu tarz teşkilatların eksikliğinden dolayı tütünden yeterli şekilde istifade edilemediğini belirtmiş ve bu şirket sayesinde üretim maliyetlerinin düşeceğini ve ticaretinde ise araçların devre dışı bırakılarak çiftçinin kazancının artırılmasına yardımcı olunacağını vurgulamıştır (Tekin Alp, 1917b, s. 7-8). *İktisadiyat Mecmuası*, tarımsal üretimin artırılmasına yardımcı olacak diğer kurumun bankacılık olduğunu belirtmiş ve İzmir'de kurulan *Bağcılar Bankası* okurlarına duyurmuştur. Bankanın amacının İzmir ve çevresindeki üreticilerin tefecilere başvurmasını azaltmak olduğunu ifade etmiştir (İktisadiyat Mecmuası, 1917a, s. 3-4).

İktisadiyat Mecmuası, Osmanlı Devleti'nin bir tarım ülkesini olduğunu belirtmiş ve tarım ürünlerinin çeşitliliğini kanıtlamak amacıyla sütunlarında bir yazı yayımlamış ve yazıda ülkenin tarımsal coğrafyasına değinilmiş, Anadolu ve Suriye vilayetlerinin tarımsal zenginliği aktarılmıştır (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916v, s. 5). İmzasız çıkan yazıda, Osmanlı vilayetlerinde yetişen ziraat ürünlerine talebi artıracak, pazar imkanlarını genişletecek, modern tarımsal alet ve araçlarından çiftçileri haberdar edecek bir ziraat müzesinin *Ziraat Bakanlığı* tarafından açılacağını belirtmiştir. Bakanlığın, Anadolu toprakların yapısı, hayvanların cinsine göre tarımsal aletlerin benimsenmesi ve yaygınlaşması amacıyla yirmi dört bölgede tarımsal alet depoları oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu depoları uygun tarımsal alet ve araçlarla donattığını, broşürleri halka ücretsiz dağıttığını ve aletlerin bozulması takdirde bakanlığın bunları ücretsiz tamir ettiğini belirtmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916v, s. 5-7).

Dergi, *Ticaret ve Ziraat Bakanı Ahmet Nesimi*'yle bir röportaj gerçekleştirilmiştir. Röportajda *Ticaret ve Ziraat Bakanı Ahmet Nesimi*, hükümetin tarımsal politikalarını anlatmıştır. Ahmet Nesimi, seferberlik nedeniyle insan ve hayvan gücünde bir eksikliğinin yaşandığını ve üretimde makine gücünden istifade ederek eksikliği telafi edeceklerini vurgulamıştır. Ziraatın geliştirilmesi için çiftçiye yirmi milyon kuruş değerinde tohumun dağıtıldığını, çok sayıda çiftlik hayvanatının tedarik edildiğini ve amele taburları oluşturarak işgücü açığının ortadan kaldırılmaya çalışıldığını belirtmiştir. Çukurova'da mısır ekimine başlanacağını, Bursa, Adana ve Konya'da pirinç ekimine önem verildiğini bildirmiştir (C. S. 1916, s. 6). Endüstri tarımının ilerlemesine önem verildiğini, bu bağlamda şeker pancarının yetiyeceği arazilerinin tespit edildiğini ve bunun için bir uzmanın yurtdışından istihdam edildiğini belirtmiştir. Bu uzmanın yapacağı araştırmalardan sonra birçok şeker fabrikasının tesisine başlanacağını vurgulamıştır (C. S., 1916, s. 7). *İktisadiyat Mecmuası*, tüketim ihtiyacını temin edecek şeker üretiminin milli ekonomi için önemli olduğunu duyurmuş ve üretimin artırılması için fabrikaların kurulmasını desteklemiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916r, s. 3-5).

İktisadiyat Mecmuası, ipek böcekçiliğinin geliştirilmesinin servetin artırılmasında önemli bir yarar sağlayacağını dile getirmiştir. Gazetenin yazarlarından Adolf Rosensweig, ipek böcekçiliğinin hazineye önemli katkı sağladığını ve milletin refahını geliştirdiğini vurgulamıştır. İpekçilik sektöründe önceki yıllara göre az üretiminin gerçekleşmesi ve fiyatların düşük olması gibi iki sorunun yaşandığını belirtmiş ve bu sorunların yaşanma sebebinin de bir teşkilatın olmamasına bağlamıştır (Adolf Rosensweig, 1916, s. 1-3). İmzasız çıkan başka bir yazıda, himaye edilmesi gereken en önemli servetin ipekçilik olduğu vurgulanmıştır. Hükümetin de ipekçiliğin önemini farkında olduğundan bir dizi politikaların uygulandığını ve gerçekleştirdiği politikaların neticesinde ipekçiliğin geliştiği ifade edilmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1917f, s. 1-2).

A. R. rumuzuyla çıkan yazıda, endüstri ürünlerinin temini için ihracatın artırılmasını ve ihracatı artırmak için de tarımsal üretiminin önem arz ettiğini belirtmiştir. Tarımsal ihracatın artırılmasında ülkelerin iktisadi şartlarının önem arz ettiğini ve Avusturya-Macaristan ve Almanya gibi ülkelerin hayvansal üretiminde sorun yaşadığını belirtmiş ve *Osmanlı Devleti*'nin bu ülkelere hayvan ihracatını artırmasını önermiştir. Özellikle tiftik keçilerinin sayılarının artırılmasıyla gerek tiftik ihracatının çoğalacağını gerekse tesis edilecek fabrikaların hammaddesinin karşılanacağını ifade etmiştir (A. R., 1916, s. 4-6).

Ticaretin Gelişmesi ve Dış Ticaret

İktisadiyat Mecmuası, tarımın geliştirilmesinde ticaretin önemli olduğunu belirtmiş ve bu bağlamda ticaretin geliştirilmesi için ne gibi politikaların olmasını sütunlarında tartışmıştır. Bu bağlamda *Aynizade Hasan Tahsin*, çıkartılan yeni gümrük tarifesini desteklemiş ve yeni gümrük tarifesiyle hükümetin amacını maddeler halinde sıralamıştır. Hükümetin, hammaddesi ve üretimi kolay olan ürünlerin sanayileşmesini himaye etmesi, zorunlu mallara ılımlı bir vergi koyması, tesisi kısa zamanda gerçekleşmeyecek ürünlerden hafif vergi alması, tüm ziraat ürünlerini himaye etmesi ve lüks mallara ağır vergi koyması gibi kararları aldığını belirtmiş ve bunları desteklemiştir. Yeni gümrük tarifelerinde ne aşırı himaye politikası güdüldüğünü ne de aşırı liberal politikaların takip edildiğini belirtmiştir. *Aynizade Hasan Tahsin*, hükümetin hammaddesi bol olan ve kolayca üretilecek ürünleri himaye etmesinin sanayileşme açısından önemli olduğunu vurgulamış ve dış ticaret politikalarını uygularken hükümetin buna önem vermesi gerektiğini savunmuştur (Aynizade Hasan Tahsin, 1916, s. 3-5).

Tekin Alp, yeni gümrük tarifesinin kabul edilmesi nedeniyle *İktisadiyat Mecmuası*'nda bu konu paralelinde bir dizi makale yazmıştır. Tekin Alp, yeni gümrük tarifesiyle dış ticarete bir dengenin sağlanmasının mümkün olacağını, ancak dengenin sağlanmasında birçok faktörün bulunduğunu ve bunların düzeltilmesi için girişimlerde bulunulmasını talep etmiştir. 1884'ten beri her sene dış ticaretin %40 değerinde bir açıkla kapandığını ve bunun da ülkenin fakirleşmesine neden olduğunu belirtmiştir. Makine ve araç gibi üretimi artıran

ürünlerin ithalinden korkulmaması gerektiğini ve bu tarz bir ithalin serveti artırıcı bir rol oynayacağını vurgulamıştır. Ancak tüketim maddelerin ithalinin ise zararlı olduğunu ve buna dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Tekin Alp, 1916j, s. 1). Geçmiş istatistiklere bakıldığında *Osmanlı Devleti*'nin buğday, arpa, pirinç, fasulye, un gibi tüketim mallarının ithalini gerçekleştirdiğini ve yeni gümrük tarifesiyle bu ürünlere yüksek vergi konulmasıyla artık bunun gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir (Tekin Alp, 1916j, s. 2). Tekin Alp, diğer yazısında yeni gümrük tarifesiyle devletin, artık mali çıkarı gözetmekten ziyade iktisadi çıkarı gözettiğini ve yeni gümrük tarifesiyle ithalatın azaltılıp ihracatın artırılmasının öncelikli bir hedef haline geldiğini belirtmiştir. Yeni gümrük tarifesinin yabancı sermayeye karşı bir engel teşkil etmediğini dile getirmiş, iktisadi politikalara karışılmadığı sürece yabancı sermayenin ülkeye girişine izin verileceğini ifade etmiştir (Tekin Alp, 1916n, s. 1-2). Tekin Alp, yeni gümrük tarifesiyle sadece ithalatın milli menfaate uygun hale getirildiğini belirtmiş, ancak ihracatın artırılması ve yeni pazar imkanların yaratılmasında diğer ülkelerle uygun ticaret anlaşmasının imzalanmasının önem arz ettiğini vurgulamıştır. Ticaret anlaşmalarında iki faktöre önem verilmesi gerektiğini belirtmiş, birincisinin milli iktisat programının hazırlayıp bu program doğrultusunda ticari anlaşmalar imzalamak, ikincisinin de anlaşma imzalayacak ülkelerin iktisadi şartlarının bilinmesi gerektiğidir (Tekin Alp, 1916k, s. 1-2). Tekin Alp, yeni gümrük tarifesiyle tüm sanayinin geliştirilmesi için himaye edilmesinin yanlış bir girişim olduğunu belirtmiş ve ülkenin tüm sanayi şubelerini aynı anda geliştirmesinin imkânsız olduğunu vurgulamıştır. Tekin Alp, yapılması gereken ilk girişimin *Osmanlı Devleti*'nin merkezi Avrupa birliğine dahil olarak öncelikle tesis edilmesi gereken sanayi şubelerinin tespit edilmesini talep etmiştir (Tekin Alp, 1916l, s. 1-2).

G. rumuzuyla çıkan yazıda yazar, dış ülkelerde ticaret odaların açılmasının ticareti geliştirmesi açısından önem arz ettiğini belirtmiş, dış ülkelerde tesis edilen ticaret odalarının yurt içerisinde açılan ticaret odalarından işlev olarak farklılık arz ettiğini dile getirmiştir. Dahildeki ticaret odalarının amacının tüccarların hak ve menfaatleri doğrultusunda ticari meselelerde onların haklarını hükümet nezdinde yardımcı olmak olduğunu ifade etmiştir. Ancak yabancı ülkelerde tesis edilen ticaret odaların ise ticarete yeni pazarlar bulmak, devletin iktisadi ve siyasi nüfuz hakimiyetini genişletmek ve devlete yardımcı olmak amacıyla kurulduğunu belirtmiştir (G. 1917, s. 9-13).

İlk sayısında *Ticaret ve Ziraat Bakanı* ile yapılan röportajda *Ahmet Nesimi*, *Osmanlı Devleti*'nin ticari politikalarına dair görüşlerini açıklamıştır. *Ahmet Nesimi*, iktisadi gelişimini engelleyen düzenlemelerin kaldırılmasıyla devletin çıkarı doğrultusunda iktisadi girişimlerinin gerçekleştireceğini belirtmiştir. Yeni gümrük tarifesiyle bir taraftan yerli malın iç ve dış dolaşımının kolaylaşacağını, diğer taraftan ise ziraat ve sanayide milli kurumların oluşmasının sağlanacağını ifade etmiştir. Yeni gümrük tarifesine paralel olarak diğer ülkelerle uygun ticaret anlaşmalarının yapılmasının önem arz ettiğini ve *Osmanlı Devleti*, bir tarım ülkesi

olduğundan endüstri ülkelerle iyi şartlarda bir anlaşma yapılmasını önermiştir. Ticaretin gelişmesi ve iktisadın düzenli bir şekilde uygulanması için *İktisadiyat Meclisi* adı altında yeni bir kurumun tesis edileceğini belirtmiştir. Bu meclisin amacının ihtiyacı hissedilen iktisadi kurumları tesis etmek ve iktisadi meselelerde hükümete tekliflerde bulunmak üzere bakanlığa yardımcı olmak olarak açıklamıştır. Ayrıca yerli ve yabancı tüccarlara bilgi vermek amacıyla ticaret odalarıyla münasebet kuracak bir istihbarat şubesinin de kurulacağını ve bu kurumun diğer ülkelerle olan ticareti kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Deniz taşımacılık şirketlerinin tesis edilse bile yabancı firmalarla rekabetinin zor olduğunu ve bu nedenle kabotaj ilan edilerek bir süre deniz taşımacılığının sadece Osmanlı gemilerine tahsis edildiğini belirtmiştir (C. S. 1916, s. 7-8).

Şirketleşme

İlk sayıda çıkan röportajda *Ticaret ve Ziraat Bakanı Ahmet Nesimi* artık ecnebi şirketlerin Osmanlı hukukunu benimsemezlerse ticari işlemlerden men edileceğini ve şubesi bulunan ecnebi anonim şirketlerinin Osmanlı kanunlarına uymadığı takdirde ise bunlara ceza verileceğini açıklamıştır. Ayrıca yabancı şirketlerin gerek devletle gerek halkla ilişkilerinde Türkçe lisanını kullanmasının zorunlu hale getirildiğini ve bu şirketlerde Türkçe bilen kişilerin istihdamının yaratıldığını belirtmiştir. Kooperatif şirketlerinin bir ülkenin servetine önemli katkılar yaptığını ve bu tarz şirketlerin kalkınmış ülkelerde çok sayıda olmasının bunun kanıtı olduğunu ifade etmiştir. *Osmanlı Devleti*'nde ticaret kanunlarının bu çeşit şirket teşkiline uygun olmadığını ve bu konuda gerekli değişiklikleri yapıp iktisadi ve içtimai şartlarına uygun bir kanunun çıkartılacağını vurgulamıştır. Kanun sayesinde atıl kalan sermayenin ekonomiye kazandırılacağını belirtmiştir (C. S. 1916, s. 8).

İmzasız çıkan yazıda yazar, küçük sermayeleri ziraat ve sanayi kesimine aktararak iktisadın yarar sağlaması için kooperatif şirketlerinin *Osmanlı Devleti* için en uygun iştirak yöntemi olduğunu ifade etmiştir. Kooperatif şirketlerin az sermayeyle kurulabileceğini, üç kişinin bir araya gelmesinin yeterli olduğunu, her üyenin istediği zaman çıkışının saklı ve eşit oya sahip olması gibi avantajların olduğunu ve sermaye miktarına göre gücünün artmadığını belirtmiştir. Aynı sanata mensup kişilerin ya da aynı mekânda yaşayanların olması nedeniyle girişimlerin yakından takip etme imkânı yarattığını ve suiistimallerin önlenileceğini vurgulamıştır. Kooperatif şirketlerin küçük sermayeleri birleştirip ortak menfaatle üretim yapmasını temin ederek onları uygun şartlarda iştirak haline getirdiğini belirtmiştir. Bu yöntemin yaygınlaşması için gerekli hazırlıkların yapıldığını ve kanuni düzenlemelerin çıkartılmasıyla kooperatiflerden istifadenin temin edileceğini vurgulamıştır (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916m, s. 6-7).

C. rumuzuyla çıkan yazıda yazar, memurların eşyayı ucuz ve kolay tedarik etmesi için şirket teşkili konusunda bir komisyon oluşturulduğunu belirtmiştir. Şirketin kurulmasıyla komisyonculara giden %20-25 oranında bir miktarın

memurun cebinde kalacağını belirtmiştir. Gıdadan sonra devletin ucuz ve sağlıklı mesken inşaatına başladığı takdirde memurların bu sıkıntısının da çözüleceğini vurgulamıştır. Memurların yaşadığı üçüncü sorununun ise ihtiyacı halinde kredi bulamaması olduğunu belirtmiştir ve kısa vadeyle düşük faizle krediyle memurların tefecilerin eline düşmesinin engelleneceğini ifade etmiştir (C., 1916a, s. 1-2).

İktisadiyat Mecmuası'nın yazarlarından Elbarez, *Osmanlı Devleti*'nin kalkınmasına katkı sağlayacak kurumlarından birinin de kooperatif şirketleri olacağını açıklamıştır. Kooperatif şirketlerin şehirlerde kurulduğu gibi köylerde bile kurulabileceğini ifade etmiştir. Kırsalda kurulan şirkete ziraat kooperatif şirketleri dendiğini ve bu şirketlerin tüketim, üretim ve itibar olmak üzere üç çeşidinin olduğunu belirtmiştir. Kooperatiflerin kurulmasıyla üreticilerin karınının, tüketicilerin ise masrafların azalacağını ifade etmiştir (Elbarez, 1916a, s. 2-3).

İktisadiyat Mecmuası, harbin başlamasıyla *Osmanlı Devleti*'nde anonim şirketlerinin çoğaldığını vurgulamıştır. Ufak sermayelerin toplanmasıyla büyük ölçekli girişimlerinin icra edilmesini sağlayacak anonim şirketlerinin tesis edilmesinin Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve ticari olarak geliştiğinin göstergesi olarak açıklamıştır. Tasarruf edenlerin sermayelerini bir köşede saklamayı tercih ettiklerini belirtmiş, ancak bu durumun değiştiğini ve sermayenin artık iktisadi girişimlerde kullanıldığını ifade etmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916b, s. 5-6).

Pahalılıkla Mücadele

Savaş esnasında üretim ve dağıtım zincirinin bozulmasıyla fiyat artışlarında anormal bir artış yaşanmış ve karaborsacılık yaygın bir şekilde görülmüştür. *İktisadiyat Mecmuası* da dönemin önemli sorunlarından pahalılık meselesine değinmiştir. İmzasız yazıda yazar, ihtikar ve spekülasyonun savaşın doğurduğu şartların bir neticesi olduğunu ve hükümetlerin bu sorunu çözmek için çeşitli tedbirlere müracaat ettiğini vurgulamıştır. *Osmanlı Devleti*'nde de spekülasyona karşı hükümetin lakayt kalmadığını, savaşın başından beri sorunun çözülmesi için gerekli tedbirleri aldığını belirtmiştir. Alınan tedbirlere rağmen ihtikarın önünün alınamadığını ve hükümetin öncelikle narh yöntemini uyguladığını belirtmiş, ancak piyasada mal kıtlığının yaşanmasıyla zorunlu ihtiyaçların dağıtımına hükümetin teşebbüs ettiğini ifade etmiştir. Bu yöntemle muhtaç kişilerin ihtiyacının karşılanamaması yanında fiyatların da arttığını vurgulamıştır. Spekülasyon ve ihtikârı engellemek için birtakım kanuni düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmiş ve ticareti serbest bırakmak şartıyla maliyetinden yüksek fiyatla ürünü satan tüccarın cezalandırılmasıyla sorunun çözüleceğini dile getirmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1917c, s. 4-5).

Diğer yazıda Tekin Alp, pahalılık koşullarını ortadan kaldırmanın ihtikarla mücadelede önem arz ettiğini vurgulamıştır. İhtikarla mücadelenin geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesini yani pahalılığı oluşturan tüm sebeplerin ortadan

kaldırılmasını önermiştir. Tüm ticari işlemlerin gala-i isar olarak görünmesini ve tüm tüccarların töhmet altında bırakılmasını eleştirmiştir. Tüccarların ucuz mal satmadığı için ihtikar damgasını yediğini ancak gala-i isardan en fazla etkilenen grubun başında yine tüccarın geldiğini dile getirmiştir. Gala-i isarın suçlusunun tüccar olmadığını belirtmiş ve bunun sebeplerinin araştırılmasını talep etmiştir. Gala-i isarın sebeplerinden birincisinin alavere ticareti olduğunu açıklamış ve piyasanın olağanüstü olduğu bir durumda alavere ticaretinin zararlarına göz yummanın doğru olmayacağını belirtmiştir. Harp süresince iktisadi dengenin sağlanmasının zor olduğundan bu süreçte alavere ticaretinin serbest bırakılmamasını talep etmiştir (Tekin Alp, 1917h, s. 1-2). Gala-i isarın ikinci nedenini piyasada ihtikarın şiddetle hüküm sürmesini göstermiştir. Tüccarın %100-200 karla malını satmaktan sakınmadığını ve bu ticaretin kesinlikle ihtikar olduğunu belirtmiştir. Bu gibi ticari kazançlarının önünü kesmek için ihtikar kanununa ihtiyaç olduğunu dile getirmiş ve harp ortamının ihtikar ortamını yarattığı için bu tarz bir kanunun uygulamanın gerekli olduğunu vurgulamıştır. Gala-i isarla mücadele etmek için istihlak kooperatif şirketlerinin kurulmasını önermiştir (Tekin Alp, 1917h, s. 2-3).

Sanayi Sorunları ve Sanayileşme

İktisadiyat Mecmuası, ziraatı önemsemesine karşın sanayileşmenin de öneminin farkında olarak sanayinin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Derginin yazarlarından Mühendis Fuat, sanayinin tesis edilmesi için öncelikle bölgenin iklim ve coğrafi şartlarının önem arz ettiğini belirtmiştir. Ayrıca bölgenin hammadde ve enerji bakımından zengin olması ve nüfusun önemli bir faktör olduğundan dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Büyük sanayinin kurulduğu bölgede ulaşımın gelişmiş olması ve banka ve kredi kurumlarının da yeterli sayıda olması gerektiğini belirtmiştir. Sanayinin tesis edilmesinde bölgenin toplumsal, yönetsel ve hukuksal şartlarının uygun olmasının ve devletin koyduğu mali düzenlemeler ve vergilerinde sanayinin gelişmesinde etki ettiğini vurgulamıştır (Mühendis Fuat, 1917, s. 1-4).

İmzasız çıkan yazıda yazar, fabrikaların önem arz etmesine karşın küçük sanayi işletmelerinin de sanayileşmede önemli kazanımlar sağladığını vurgulamıştır. Örneğin halıcılık gibi bir sanayi sektörünün makineye ihtiyaç duymadan üretim gerçekleştirdiğini ve fırıncı ve kunduracı gibi sektörlerin de makine gücüne ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Avrupa'da bu ürünlerin fabrikada üretilmesinin küçük işletmelerinin ortadan kaldırılmasının gerektiği yargısına ulaşamayacağını ifade etmiş ve küçük ölçekli işletmelerin toplumsal şartlar açısından yararlı olduğunu vurgulamıştır (*İktisadiyat Mecmuası*, 1917b, s. 1).

Milli Fabrikacılar Cemiyeti başlığıyla imzasız çıkan yazıda, cemiyetin amacının sanayileşmeyi temin edecek bilgileri toplamak olduğunu belirtmiş, milletin en çok neye ihtiyacının olduğunu, ne tür ürünlerin üretildiği ve milli servetin artırılması için ne gibi mamul üretimin gerçekleştirilmesi gerektiği

doğrultusunda araştırmalar yaptığını ifade etmiştir. Cemiyet, araştırma neticesinde tiftik yapağından istifadeyle dokuma fabrikaları ve un fabrikalarının açılması halinde devletin kazanç sağlayacağını ifade etmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1917g, s. 5-6). İmzasız çıkan diğeri yazıda *Ticaret ve Ziraat Bakanlığı* tarafından sanayi kuruluşların sayım teşebbüsünün sanayinin gelişmesi açısından olumlu olduğunu belirtmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916o, s. 6-7).

Tekin Alp, sanayi konusuna da değinmiş ve devlet ve milletin refahının hem maddi hem manen yükseltilmesinin kalkınmadan geçtiğini ifade etmiştir. İktisadi uyanışın en önemli delilinin sanayi tesislerin açılmasını göstermiştir. *Demir-Ahşap Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi*'nin açılmasının iktisadi açıdan önemli bir ihtiyacı giderdiğini ve bu teşebbüsün milli üretim için önemli bir adım olduğunu belirtmiştir. Ziraatı geliştirmek adına hammaddesi olan ve kurulması maliyetli olmayan sanayi ürünlerinde dışarıya bağımlı olmanın iktisadi menfaate uygun düşmediğini ifade etmiştir. Toprağın işlenmesi için gerekli tarımsal alet ve araçların *Osmanlı Devleti*'nde üretilmezse iktisadi esaretin devam edeceğini belirtmiştir. Üretimin insan gücüyle yapımı devam edildiği sürece Avrupa ülkeleriyle rekabetin imkânsız olacağını vurgulamıştır. Sanayinin yaygınlaşmasında en önemli katkıyı Harbiye'nin sağlayacağını ve bakanlığın ihtiyacı olduğu lojistiğın dışarıya başvurmadan içeride karşılanmasıyla sanayileşmenin hızlanacağını vurgulamıştır. Demir, deri, konserve gibi ürünlerin üretildiği fabrikalara da aynı desteğın verildiği takdirde milli sanayinin Harbiye Bakanlığı'nın himayesi altında gelişeceğini ifade etmiştir (Tekin Alp, 1916z, s. 1-2).

İktisadiyat Mecmuası'nın yazarlarından Münir Süleyman, eskiden ürünlerin Osmanlı ustalarının emekleriyle üretildiğini belirtmiştir. Yurtiçi piyasayı karşılayan bir üretimin ortadan kalkmasının nedeni olarak Abdülaziz ve Abdülhamid dönemi politikalarını ve halkın yerli ürünlere rağbet etmemesini göstermiştir. Abdülaziz döneminde Batı tarzı yaşam tarzının benimsenmesi nedeniyle yerli ürünlere rağbetin azaldığını belirtmiş, rağbetin azalması nedeniyle yerli ürünlerin piyasadan çekildiğini vurgulamıştır. Giyim, gıda ve mobilyaların Avrupa ürünü olduğunu ve yerli malın tüketilmediğini belirtmiştir. Dış ticaret rakamları incelendiği takdirde ihracatın düşük olduğunu görüleceğini ve bu tedenniyi önlemek amacıyla milli sanayiye rağbet gösterilmesi için halkın teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Münir Süleyman, 1916, s. 6-7).

Ticaret ve Ziraat Bakanı Ahmet Nesimi ile yapılan röportajda sanayi sektörüne de değinilmiştir. *Ahmet Nesimi*, Avrupa'dan uzmanların istihdam edilip vücut bulacak sanayi tesisleri için araştırmalar yapılacağını ve ülkenin şartları gözetilerek ne gibi sanayi kurumların kurulacağı hakkında oluşturacağı raporların bakanlığın teşebbüslerinde dikkate alınacağını belirtmiştir. *Teşvik-i Sanayi Kanunu*'nun ıslah edileceğini ve bu değışikliğe göre, yerli hammaddeyi ve Osmanlı işçilerini çok kullanan sanayi tesislerinin teşvik kapsamına alınacağını ifade

etmiştir. Bu tedbirler sayesinde sanayide işçi ve ustaların sayısının artacağını ve bazı bölgelerde fabrikaların tesis edileceğini belirtmiştir. Küçük sanayi işletmelerine kredi verecek sanayi bankası tesis edilmek üzere olduğunu belirtmiş ve sanat sahiplerine yardımda bulunulmasının sanayinin ilerlemesi konusunda önem arz ettiğini vurgulamıştır (C. S., 1916, s. 8-9).

Sermaye Sorunu ve Milli Banka

İktisadiyat Mecmuası, ziraat ve ticari girişimlerinin gerçekleşmesi için sermayenin önemli olduğunun farkında olmuş ve sütunlarında bu konuya yer vermiştir. Derginin yazarlarından Tekin Alp, tasarrufun içtimai ve iktisadi olarak iktisadın gelişmesine ve bireysel refahın artması gibi yararlarının olduğunu belirtmiş, tasarrufla milli servetin oluşacağını vurgulamıştır. Tasarruftan istifade etmek için bankalarda saklanmasının iktisadi açıdan yarar sağlayacağını çömlerle saklanan tasarruflardan iktisadi menfaatin olmadığını belirtmiştir. Milli iktisadın oluşması için Osmanlı vatandaşlarının tasarruflarını ekonomiye kazandırmak gerektiğini ve bunun için tasarruf sandıklarının artırılmasını önermiştir. Artırma sandıklarında beş on kuruşun yatırılmasıyla devletin ihtiyacı olduğu sermayenin tedarik edileceğini belirtmiştir (Tekin Alp, 1916v, s. 1-2).

Ticaret ve Ziraat Bakanı Ahmet Nesimi ile yapılan röportajda sermaye konusuna değinilmiştir. Ahmet Nesimi, ecnebi sermayesi konusunda milli çıkarın aleyhinde olmayacak şekilde bir politika geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Servetin işlenmesi ve ekonominin gelişmesinde ecnebi sermayeye ihtiyaçlarının olması nedeniyle ecnebi sermayesine duyarsız kalamayacaklarını belirtmiştir. Milli sermayeyle ortak çalışacak ve yerli sermayenin teşebbüs edeceği işleri kolaylaştıracak ecnebi sermayesiyle birlikte hareket edecek sanayi girişimlerine hükümetin izin vereceğini vurgulamıştır (C. S., 1916, s. 9).

Tekin Alp, *İktisadiyat Mecmuası*'nda tarımsal kredi konusuna değinmiş, özellikle *Ziraat Bankası*'nın işlevinin artırılması için bir dizi yazı kaleme almış ve önerilerini sıralamıştır. Tarım sektörü için *Ziraat Bankası*'nın kurulmasının bir avantaj olduğunu belirtmiş ve tarımsal girişimlerinde bankanın kredi olarak oynadığı rolün önemli olduğunu vurgulamıştır. Ancak *Ziraat Bankası*'nın çiftçinin ihtiyacı olan sermayeyi temin edemediği için yararlarının sınırlı kaldığını ifade etmiştir. *Ziraat Bankası*'nın işlevini artıracak yeni kanunla gayrimenkul rehini gösterme şartının ve kredi miktarının artırıldığını belirtmiş ve yeni kanunun uygulanmasıyla kredi sorununun ortadan kalkacağını vurgulamıştır (Tekin Alp, 1916o, s. 1-2). Bankanın verdiği kredi miktarının düşük olduğundan dolayı çiftçinin tarımsal teknolojiyi alamadığını belirtmiştir. Kredi kurumlarının bataklık alanları kurutması, sulama kanalları inşa etmesi hatta imar faaliyetlerine girişmesi gerektiğini vurgulamıştır (Tekin Alp, 1916p, s. 1-2). Bankanın sermayesinin artmasına karşın verdiği kredi miktarında bir artışın yaşanmamasını eleştirmiştir. *Ziraat Bankası*'nın verdiği kredi miktarıyla çiftçinin ihtiyacı olan girişimleri gerçekleştiremediğini belirtmiş ve kredi miktarının çiftçinin ihtiyacını temin

edecek derecede olmasını talep etmiştir (Tekin Alp, 1916r, s. 1-3). Bankanın kasasında sakladığı sermayeyle verimli arazilerden istifade edilemediğini, çiftçinin sıkıntılarının giderilemediğini, tarım teknolojisinin yaygınlaşmadığını, modern yöntemlerin uygulanmadığını ve tefecilerin ortadan kaldırılmasından ziyade etkisini bile sınırlayamadığını ifade etmiştir (Tekin Alp, 1916s, s. 1-3). Bankanın özel kredi kuruluşlarının yaygınlaşması için çiftçilere yol göstermesi gerektiğini ve bu konuda köy bankaları ve kooperatif şirketlerinin teşkilinde öncülük etmesini talep etmiştir. Tefeciliğin ortadan kalkmasının çaresinin kooperatif şirketleriyle olacağını ifade etmiş ve kooperatif şirketlerin yaygınlaşmasıyla çiftçinin tefeciye gitmesine gerek kalmayacağını belirtmiştir (Tekin Alp, 1916ş, s. 1-2).

Tekin Alp yabancıların Türkiye’de ecnebi düşmanlığı var öngörüsünün önyargılı bir anlayışla benimsediğini belirtmiş ancak bu önyargıya devletin de duyarsız kalmamasını önermiştir. Bu sırada uluslararası arenada bir ülkenin tek başına bir şey yapamayacağını ve Osmanlı Devleti’nin de bunu gözeterek ecnebi sermayesinin girişini engelleyecek bu tarz propagandalara karşı kendi propandasını yapması gerektiğini savunmuştur (Tekin Alp, 1917ö, s. 1-2). İktisadi kalkınmasını gerçekleştiren ülkelerin bile yabancı sermayenin girişi için uğraştıkları bir devirde yabancı sermayeye ilgisiz kalınmayacağını belirtmiştir. Yabancı sermayenin bankacılık ve ticaret gibi sektörlerden yoğun bir şekilde girişimlerde bulunduğunu dile getirmiş ve bu nedenle devletin yabancı sermayeden gerekli istifadeyi elde edemediğini vurgulamıştır. Bu tarz girişimleri gerçekleştirmek için gelen yabancı sermayeye ihtiyacın olunmadığını belirtmiş, sanayi ve tarımsal üretiminin artacağı yatırımların yapılmasını talep etmiştir (Tekin Alp, 1916u, s. 1).

Tekin Alp, serveti işletecek ve yabancı sermayedarın girişimlerini organize edecek bir milli teşkilatın kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Yabancı konsorsiyum ve bankaların Osmanlı Devleti’nin iktisadi politikalarına karşı olumsuz girişimlerde bulunacağını belirtmiş, yaşanacak buhranlara karşı tedbirlerin milli banka sayesinde alınacağını ifade etmiştir. Sermayeyi çömlekte saklamanın ya da yabancı bankalarda işletilmesinin milli üretiminin artmasını sağlamadığını dile getirmiştir. Sermayenin milli bir yapıya bürünmesi için teşkilatlara ihtiyaç olunduğunu ve *İtibar-ı Milli Bankası*’nın bu konuda atılan ilk adım olduğunu belirtmiştir (Tekin Alp, 1916u, s. 1-2). Bankanın, sermayenin ekonomiye kazandırılması, ziraat, sanayi ve ticaret sektörlerinin milli çıkarlar doğrultusunda işletilmesinde yararlar göstereceğini ifade etmiştir (Tekin Alp, 1917a, s. 1-2). Tekin Alp, *Osmanlı Devleti*’nde tesis edilen yerel bankalara da değinmiştir. Çeşitli vilayetlerde birçok anonim şirketinin teşekkül edildiğini ve teşekkül edilen milli şirketlerden birinin de *Konya Milli İktisat Bankası* olduğunu belirtmiştir. Bankanın sadece bankacılık işlevini yerine getirmediğini ve ticari girişimlerde bulunduğunu belirtmiştir (Tekin Alp, 1916t, s. 5-6). İmzasız yazıda diğer yazıda yazar, Konya’da bazı kişilerin milli bankayı tesis ederek elektrik aydınlatılması gibi teşebbüslere başladığını belirtmiştir. Çömlekte para biriktirme usulünü kaldıracak ve milli

teşebbüslerin ortaya çıkmasını teşvik edecek *Konya Milli İktisat Bankası* gibi bankalara ihtiyaç olunduğunu belirtmiştir (İktisadiyat Mecmuası, 1917d, s. 6-7).

Milli İktisat

İktisadiyat Mecmuası, *Osmanlı Devleti*'nin iktisadi politikalarına değinmesinden ziyade zihniyet değişimine gerek olduğunu belirtmiş ve sütunlarında milli iktisadın yaygınlaşması ve benimsenmesi için birçok yazı neşretmiştir. Tekin Alp, milletin ortak girişimlerini şuurlu hale getirecek bir iktisadi sistem yaratılırsa iktisadi kalkınmanın kendiliğinden oluşacağını belirtmiştir. Gazete sütunlarının milli iktisadi hayatı ilgilendirmeyen *Çin, Japonya ve Kuzey Amerika*'nın iktisadi şartlarını veren haberlerle dolduğunu ancak Osmanlı Devleti'nin iktisadi şartlarına genellikle sessiz kalındığını belirtmiştir. Derginin çıkış amacının ülkenin iktisadi yaşam ve şartlarını sütunlarında vermek ve iktisadın gelişmesi ve iktisadi bilincin uyanmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir (Tekin Alp, 1916a, s. 1-2). Gelişmiş ülkelerin iktisadi gelişim aşamaları izlendiği takdirde Osmanlı Devleti'nin bu süreci hızlı ve kolay gerçekleştireceğini ifade etmiş ve Almanya'yı Osmanlı Devleti için örnek göstermiştir. Almanların iktisadi kalkınmasını milli iktisada borçlu olduğunu ve milliyet esası üzerine şekillendirdiği milli iktisatla kısa sürede kalkındığını vurgulamıştır. Osmanlı Devleti'ne Almanların iktisat yaşamda gösterdiği safhaları takip etmesini önermiştir (Tekin Alp, 1916a, s. 2). İmzasız çıkan bir yazıda *Ziraat ve Ticaret Bakanlığı*'nın iktisadi kalkınma için kuracağı kurumlardan biri olan *İktisadiyat Meclisi*'ne değinilmiştir. Meclisin görevinin iktisadi kurumların girişimlerine destek olma ve ne gibi iktisadi politikalarının uygulanması gerektiğine dair bakanlığa raporlar temin ederek iktisadi yaşamın şekillenmesini temin etmek olduğu belirtilmiştir. *İktisadiyat Meclisi*'nin özerk bir kurum olması ve milli iktisat konusunda uzmanlaşmış kişilerden oluşması önerilmiştir (*İktisadiyat Mecmuası*, 1916b, s. 1-2).

Tekin Alp, iktisaden kuvvetli olmayan milletin siyaseten hayatta kalamayacağını vurgulamıştır. Her hususta olduğu gibi iktisadi meselede de kalkınmak için bir kurumun olması gerekeceğini belirtmiş ve yakında *İktisat Derneği* adıyla bir kurumun açılacağını ifade etmiştir (Tekin Alp, 1916c, s. 1-2). Talim ve terbiyenin amacının üretici bir toplum yetiştirmekten ziyade milli hars ve ruhta olan haslet ve meziyetleri bularak ortaya çıkarmak ve artırmak olduğunu ve bunlar sayesinde mülk ve devletin geliştiğini belirtmiştir. Türk harsından başka bir seçeneğin bulunmadığını ve Türk harsından gelen kurumların ve zihniyetin tesis edilmesi ve benimsenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Tekin Alp, 1916d, s. 2-3). Milli iktisadi oluşturmak için objektif gözlemler yaparak üretim şekli ve hukuki yapının araştırılmasını ve aynı zamanda tarihi süreci de dikkate alınmasını istemiştir. *Osmanlı Devleti*'nin önceki dönemlerinde iktisadi yaşamın bugünden daha gelişmiş bir yapıda olduğunu ve kurumların iktisadi yaşamı şekillendirdiğini vurgulamıştır. Tanzimat'tan sonra iktisadi kurumların değiştiğini, tarihsel süreçle oluşan geleneksel sisteminden uzaklaşıldığını belirtmiş ve bu değişimin milli nazar

dikkate alınarak yapılsaydı iktisadi yaşamın bu vaziyette olmayacağını belirtmiştir (Tekin Alp, 1916b, s. 2-3). Tekin Alp, diğer bir yazısında *Milli Fabrikacılar Cemiyeti* namıyla yeni bir müessesenin kurulduğunu belirtmiş ve cemiyetin acilen yapması gereken vazifelerden birinin de sanayinin çeşidini ve mahiyetini tayin etmek olacağını belirtmiştir. Cemiyetin, milli iktisat için yararlı fabrikaları araştırmasını, dâhilde yetiştirilmesi lazım sanayiye tespit etmesini, fabrikaların vücuda gelmesine hizmet edecek sebeplerin neler olduğuna çalışması gerektiğini belirtmiştir (Tekin Alp, 1917c, s. 1-2). Tekin Alp, Fert, aile ve cemaat iktisatlarını birbirine bağlamak hususunda en önemli unsurun sermaye olduğunu, sermaye sayesinde çeşitli kuvvetin çeşitli iktisat amilin bir araya gelerek milletin saadetine hizmet edeceğini ifade etmiştir. *İttihat ve Terakki Partisi*, tarafından teşkil olunan ticari heyetlerin elde ettiği dört yüz bin lira kazançtan sermaye teşkili konusunda takip olunan siyasi amacının bu olduğunu vurgulamıştır. Husule gelen servetle *Milli Mahsulat Osmanlı Anonim, Kantariye İthalat Anonim ve Ekmekçiler* adıyla üç şirketin vücuda getirildiğini belirtmiştir (Tekin Alp, 1916y, s. 1-2).

II. Meşrutiyet'in Türkçü ideologlarından Ziya Gökalp, *İktisadiyat Mecmuası*'nda milli iktisat doğrultusunda yazılar kaleme almış ve bir yazısında milli iktisadın iki önemli aşaması olduğunu belirtmiştir. İlk devreyi milli üretimin milli tüketimi karşılayarak kendine yeten bir ülke haline gelmesi ve ikinci devreyi servetin adi bir şekilde dağıtımının sağlanması olarak açıklamıştır (Ziya Gökalp, 1916a, s. 1-2). Ziya Gökalp, diğer makalesinde Avrupa'nın hiçbir bölgesinde dini hükümlerin iktisada *Osmanlı Devleti*'nde olduğu gibi tesiri olmadığını belirtmiş, faizin dinen caiz olmamasının iktisada etkisini ve vakıf kurumların arazi mülkiyetini kontrol altına almasını örnek olarak vermiştir (Ziya Gökalp, 1916b, s. 1-2). Gökalp'in *İktisat Derneği*'ndeki konuşması dergide yayımlanmıştır. Konuşmasında Ziya Gökalp, milli iktisadın doğuşunu gerçekleştirmek için iktisadi politikaların milli iktisadi doğrultusunda uygulanmasını talep etmiştir. Ülke iktisadının üretim yapısı ve potansiyelin meydana çıkarılmasını ve iktisadi yaşamı araştırıp gerekli bilgileri topladıktan sonra kendi doktrin ve ilkelerin tayin edilmesini önermiştir (Ziya Gökalp 1917b, s. 4-5). Osmanlı Devleti'nin asri bir devlet mahiyetini aldığını ve bu nedenle milli teşkilatların kurulmasını talep etmiş ve öncelikle bir Milli İktisat Bakanlığı'nın kurulmasını önermiştir. *Milli İktisat Bakanlığı* kurulunca gümrük, demiryolu ve liman gibi konuların yönetiminin bu bakanlığa verilmesini istemiştir (Ziya Gökalp, 1917a, s. 1-4).

İktisadiyat Mecmuası'nın yazarlarından Doktor Yonfe, Türkiye'nin iktisaden gelişmezse ne askeri güce sahip olacağını ne de kalkınacağını belirtmiştir. İktisadi şekillendirirken tüm iktisadi girişimleri yabancı girişimcilerle bırakmasının doğru olmadığını ve iktisadi girişimleri milli anasırın gerçekleştirmesi gerektiğini dile getirmiştir. Türkiye'nin iktisaden geri kalmasını isteyen İngiltere'nin liberalizm doğrultusunda uygulanan gümrük usulünü muhafazasına çalıştığını ifade etmiştir. Yeni Türkiye'nin liberal sistemin ve kapitülasyonların kaldırılmasını ülkenin iktisaden gelişmesini temin edemeyeceğini belirtmiş, iktisaden gelişmek

için bir iktisadi programı hazırlanması gerektiğini önermiştir. Sonra Türkiye'nin iktisaden yapması gereken vazifeleri maddeler halinde sıralamıştır. 1. Kredinin intizama alınması 2. Tefeciliğin kaldırılması. 3. Ulaşımın geliştirilmesi. 4. Endüstri tarımın teşviki. 5. Numune çiftliklerinin inşası. 6. Rasathanenin tesisi. 7. Tarım endüstrisinin himayesi. 8. Ziraat mahsulâtının pazarlanması. 9. Nüfusun artırılması. 10. Para sisteminin düzenlenmesi. 11. Arazide tasarruf hakkı ve vergilerin düzenlenmesi (Doktor Yonfe, 1916, s. 1-2).

Savaş Sonrası Osmanlı Devleti'nin İktisadi Politikaları

İktisadiyat Mecmuası'nda savaş sonrası devletin yürütmesi gereken iktisadi politikalar hakkında çeşitli yazılar neşretmiştir. Tekin Alp, muharebeden sonra zararları telafi etmenin, servet ve üretimi artırmanın mevcut iktisadi teşkilatla mümkün olamayacağını vurgulamış ve *Ticaret ve Ziraat Bakanlığı*'nin yerine teşkil edilecek *İktisat Bakanlığı*'nin vazifesinin idari ve kırtasiye işleriyle uğraşmaktan ziyade memleketin lazım olan iktisadi ıslahat ve iktisadi siyasetini idare etmek olduğunu belirtmiştir. Ülkenin bir ziraat ülkesi olması ve iktisadi istikbalin ziraata muhtaç olmasından dolayı ziraat işlerini yürütecek özel bir bakanlığın da kurulmasını önermiştir (Tekin Alp, 1917g, s. 1-3).

Cemal, harbin bitiminden sonra Türkiye'nin birincisi harp münasebetiyle hükümetin müdahale edip düzenlediği iktisadi kurumları sahiplerine iade etmek, ikincisi olağanüstü iktisadi şartları olağan duruma getirmek, üçüncüsü de iktisadi siyaseti yeni şartlara göre düzenlemek gibi üç önemli iktisadi amacı olduğunu belirtmiştir. Harbe girerken tecrübesizlik sebebiyle olan hatalara, barış ortamında olmaması için hükümetin birtakım tedbirleri alması gerektiğini vurgulamıştır (Cemal, 1917, s. 1-2). Asıl düşünülmesi gereken harp dolayısıyla iktisadi hadiselerde görülen fevkaladeliklerin giderilmesi ve harpten sonra şekillenen şartlara göre iktisadi siyasetin oluşturulması olduğunu belirtmiştir. Osmanlı parasının harp süresince muhafazasına itibar edildiğinden Alman parasına %15, Avusturya-Macaristan parasına göre %40 oranında değerlendirildiğini belirtmiştir. Barış ortamında ithalat artacağından Osmanlı parasının değerinin düşeceğini ve dış ticarete bir denge tesis edilinceye kadar ithalatın göz altına alınmasını önermiştir. Barışın tesis edilmesiyle ülkeye dönecek insanların birçok eksiklik karşısında kendilerini bulacağını ve bu eksikliklerden birinin de hayvan eksikliği olduğunu belirtmiştir. Tohum, alet ve edevata ihtiyacının barış ortamında daha fazla hissedileceğinden çiftçinin zirai kredi ihtiyacının da birkaç misline çıkacağını vurgulamıştır (Cemal, 1917, s. 2-3). Barış ortamı sağlandıktan sonra Türkiye'nin iktisadi teşkilatı olarak sanayiden mahrum olmamak için de sanayi ve sanatkâra destek olunması gerektiğini belirtmiştir. Hükümetin itibarı sanayi konusunda göstereceği fedakârlıkta küçük esnaflara öncelik tanınmasını dile getirmiştir. Barış ortamında nüfusun sanayi ve ziraat şubelerinde dağılımının önemli olduğunu ve nüfusu iktisadi teşebbüslerde kendi haline bırakılmasının zarar getireceğini belirtmiştir (Cemal, 1917, s. 3-4).

Tekin Alp, harp iktisadındaki yanlışların barış zamanında yapılmaması için bir plan doğrultusunda intikal iktisadının uygulaması gerektiğini belirtmiştir. Ne üretici ne de tüccar arasında teşkilat bulunmadığı için devletin bir teşkilata ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. İntikal devrinde devletin müdahalesinin özel teşebbüsün yerine geçmekten ziyade özel teşebbüse yol göstermek, onu milli iktisat için uygun hale getirmek olduğunu belirtmiştir. İntikal devrinde hazırlanacak tedbirin araştırılması ve uygulanması vazifesinin yine ziraat, ticari ve sanayi cemiyet teşkilatlarına verilmesini önermiştir (Tekin Alp, 1917d, s. 1-3). İntikal devrinde ithalatın serbest bırakılmasıyla tüketici tarafından gösterilecek aşırı talep sebebiyle ülkeye birçok malın gireceğini belirtmiştir. Fazla malın ithal edilmesiyle paranın değerinin düşeceğinden ithalatın savaştan sonra kontrol altına alınmasını önermiştir. Lüks ve üretimi mümkün malların ithalinin sınırlandırılması ve bu suretle milli iktisadın dışarıya borçlu olmasının önüne geçileceğini belirtmiştir. Dokuma sanayinin bazı şubelerinin geliştiğini belirten Tekin Alp, bu gibi dokuma sanayinin bir an önce kurulması için hazırlıkların yapılması gerektiğini ifade etmiştir. İntikal devrinde önemli diğer meselenin nakliyat meselesi olduğunu belirtmiştir. Ticaret donanmasının vücuda gelmediği için dış ticarete vuku bulacak ticari teşebbüs için ecnebi donanmalarına ihtiyaç olacağını ve iç deniz ulaşımının çoğunun Yunan bandırası gemilerle icra edildiğini ifade etmiştir. Harp süresince iktisadi uyanışın etkisiyle seyr-ü seferin millileştirilmesinin zorunlu hale geldiğini belirtmiştir (Tekin Alp, 1917e, s. 1-2).

Madenler

İlk sayıda çıkan röportajında *Ticaret ve Ziraat Bakanı Ahmet Nesimi* madenler konusuna da değinmiştir. Ahmet Nesimi, Keçiözü'de çıkarılan kükürt madenin işlenmesi için bir fabrika tesisine başlanıldığını belirtmiştir. Uygulanan maden kanununun eksik olduğu kadar mevcut şartları idare ettiğini ancak bu yüzden çok madenin ileride zengin müşteriler bulup satmak ve işletmek üzere uzun imtiyazlarla uzmanı olmayan kişilerin ellerinde kaldığını ifade etmiştir. Servetin en önemli kaynağı madenlerin yeni kanunla birlikte atıl kalmaktan kurtulacağını ve memleket için yararlar getireceğini vurgulamıştır. Ayrıca madenleri gösteren bir maden haritasının da düzenlendiğini belirtmiştir (C. S., 1916, s. 9).

M. S. rumuzuyla çıkan makalede yazar, sanayi ve ticaretin iktisadi hayatın esasını teşkil etmekle birlikte bu esasın temelini madenin keşfi ve modern yöntemle üretimi olduğunu belirtmiştir. Madence zengin olmayan ülkelerinin sanatlarının terakkisi için harice muhtaç olduklarından rekabette zorlandıklarını belirtmiştir. Osmanlı Devleti'nin maden bakımından zengin olduğunu ama bugüne kadar bu servetten yeteri şekilde istifade edemediklerini belirtmiştir. Fermanı verilen maden adedinin üç yüzü bulunduğunu, ancak memleketin genel servetine hizmet eden beş madenin gösterilmediğini ifade etmiştir. Aldığı ruhsatnamelerle ciddi araştırmalarda bulunarak maden keşfetmek ve maden işletmek amacını takip

edenlerin az olduğunu belirtmiştir (M. S., 1916, s. 3-4). Demiryollarının madenlerin nakline yardımı olduğu gibi madenlerin de demiryollarının gelişmesini sağladığını ve madenlerin demiryollarının kurulmasında icra ettiği tesirin fazla olduğunu belirtmiştir. Madenin bir servet kaynağı olarak kalkınan memleketin iktisadi hayatı üzerine doğrudan doğruya tesiri olduğu gibi madenin bulunduğu bölgede yolların açılmasına ve demiryollarının inşasına sebep oluşturduğunu vurgulamıştır (M. S., 1916, s. 4-5).

C. rumuzuyla çıkan makalede yazar, Karesi sancağı, Aydın, Hüdavendigâr, Trabzon, Kastamonu ve Adana vilayetlerinin maden açısından önemli vilayetler olduğunu ifade etmiştir. Türkiye madenleri arasında birinci derecede önemli madenin bakır olduğunu, ikinci madenin ise krom olduğunu vurgulamıştır. Son on yıl idaresinde Almanya'ya maden ihracının üç katına çıktığını belirtmiş ve Türkiye-Almanya arasındaki maden ticaretinin gelişmesi için bazı tedbirlerin alınmasını önermiştir. Bu tedbirlerden birincinin Almanya'nın maden ticaretiyle uğraşan ticarethanelerin memleketin üreticileriyle muamelede bulunmasına çalışması ortamının sağlanması olduğunu belirtmiştir. Türkiye ile Almanya arasında maden ticaretinin gelişmesine yardım edecek başlıca tedbirlerden birinin de Alman mali kurumlarının maden üreticilerine göstereceği kolaylıklar olduğunu dile getirmiştir (C., 1916, s. 3-4).

Tekin Alp, her sene açık veren dış ticareti dengeye getirecek üretim kaynağının maden sektörü olduğunu dile getirmiştir. Ancak madenler meselesinde ehemmiyetin gösterilmediğini ve milli servetten istifade etmek için az gayret gösterildiğini vurgulamıştır. Sanayinin düşük bir oranda kalmasının sebebi olarak madenlerin işletilmemesini göstermiştir. Madencilik terakkisine mani olan sebeplerden birinin de bu sanatla iştigal eden kimselerin yanlış kanaatleri olduğunu belirtmiştir. Madencilikle iştigal eden yüzlerce kimsenin yegâne gayesinin bir araştırma ruhsatnamesi elde edip onu bir Avrupa şirketine devir etmekten ibaret olduğunu ifade etmiştir. Son zamanlarda iktisadi hayatta gözlemlenen uyanış sayesinde madencilikte de yeni bir dönemin başladığını, bir taraftan hükümetin maden imalatını intizama almak için yeni kanunlar tanzim ettiğini ve diğer taraftan da *İtibar-ı Milli Bankası* gibi kurumların madenlerin işletilmesi için gerekli desteği vermeye başladığını belirtmiştir (Tekin Alp, 1917p, s. 1-2). Derginin yazarlarından Mehmet Zeki, Osmanlı Devleti'nde yirmiden fazla madenin zikredildiğini ve bunların içerisinde en önemli olanın ise petrol ile bakır olduğunu belirtmiş ve Osmanlı Devleti'ne sermaye getirecek petrolün memleketi kurtarabileceğini ifade etmiştir. Alman iktisadını şekerin kurtardığını, petrolün de Osmanlı iktisadını kalkındıracağını ifade etmiştir (Mehmet Zeki, 1916, s. 6).

SONUÇ

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi *Osmanlı Devleti*'nde önemli bir kırılma tarihidir. Bu tarihten sonra ülke yönetimini şekillendiren ve yönlendiren kişiler, iç dinamikleri doğrultusunda kadrolarını belirleyen ve ortak amaçlar uğrunda hareket eden bir kadro hareketi olarak adlandırılan *İttihat ve Terakki Partisi* tarafından yönetilmiştir. *İttihat ve Terakki Partisi*'nin üyelerinin hem genç olması hem de tecrübesizlik nedeniyle *Osmanlı* yönetimine önce dolaylı, 1913'ten sonra ise doğrudan kadrolarını yerleştirmiş ve devlet kadroları tamamen *İttihat ve Terakki* mensupları tarafından oluşmuştur. *İttihat ve Terakki Partisi*, Selanik merkezli bir oluşum olup Selanik'in liberal ortamından etkilenmiştir. Selanik liberal ortamının etkisiyle parti liberal bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Ancak *Balkan Savaşları* sonrası partinin merkezi *Selanik* başta olmak üzere *Balkanların* kaybedilmesi nedeniyle *İttihat ve Terakki Partisi*'nde bir kırılma yaşanmıştır. *Balkan* sendromu sonrası parti liberal bir harekettten milliyetçi bir parti kimliğine bürünmüştür. 1912'den önce de milliyetçi duygular önemli bir parametre iken bu tarihten sonra parti koyu ve militan milliyetçilik anlayışını benimsemiş ve *devleti* bu ideoloji ekseninde yönetmeye başlamıştır.

İttihat ve Terakki Partisi, ülkenin iktisadi geriliğine son vermek ve *Osmanlı Devleti*'nin Avrupa devletleri derecesinde gelişmiş ve refaha ulaşmış bir devlet haline gelmesi için iktisadın önemini farkına varmış ve refaha ulaşan bir *Osmanlı Devleti*'ne erişmek için girişimlerde bulunmuştur. 1912'den önce *İttihat ve Terakki Partisi*, bu ideali liberal politikaların uygulanmasıyla gerçekleştireceğine inanmış ve iktisadi politikaları bu düşünce doğrultusunda şekillendirmiştir. Partinin önemli kadrolarından olan *Mehmed Cavid* öncülüğünde iktisadi politikalarını uygulamaya başlamıştır. Liberalizm doğrultusunda tarım sektörünün geliştirilmesiyle *Osmanlı Devleti*'nin refaha erişeceği inancıyla politikalar uygulamış ve Avrupa sermayesinin ülkeye girişini teşvik etmiştir. Ancak kısa sürede bu politikaların *Osmanlı* gerçeklerine uymadığının farkına varan *İttihat ve Terakki Partisi*, politika değişikliğine gitmiş ve iktisadi politikaları milliyetçi bir bakış açısıyla uygulamaya başlamıştır.

Balkan Savaşları'ndan sonra partinin ana ideolojisi haline gelen milli iktisadın uygulanma şansını *I. Dünya Savaşı* şartları sağlamıştır. Savaş ortamıyla kapitülasyonları kaldıran ve bağımsız gümrük politikaları elde eden *İttihat ve Terakki Partisi*, bu fırsattan istifade etmek için enerjisini topyekûn bir anlayışla milli iktisadın *Osmanlı Devleti*'nde benimsenmesi ve uygulanmasına harcamıştır. Öncelikle bu düşüncenin halk tarafından benimsenmesi ve halkın bu düşünce doğrultusunda iktisadi girişimlerini gerçekleştirmek için milli iktisadın propagandasını basında işlemiştir. Sonra partinin kadroların öncülük ettiği milli iktisat girişimlerini gerçekleştirmiştir. *Kara Kemal*, esnaf cemiyetlerini organize ederek milli ticaret şirketlerini kurmuş ve iktisadi girişimlere öncülük eden

Çiftçiler Derneği, Esnaf Cemiyeti, İktisadiyat Meclisi ve İtibar-ı Milli Bankası gibi özerk iktisadi teşkilatlarının kurulmasını gerçekleştirmiştir.

İktisadiyat Mecmuası, İttihat ve Terakki Partisi'nin milli iktisat anlayışının propagandasını yapan bir yayın organıdır. Derginin yazar kadrosunun birçoğunun *İttihat ve Terakki Partisi*'nin karar alma organlarında olması *İktisadiyat Mecmuası*'nı önemli kılmaktadır. *İktisadiyat Mecmuası*, ilk sayısında da vurguladığı gibi milli iktisat anlayışını benimseyen ve bu düşüncenin *Osmanlı Devleti*'nde yayılmasına çalışan bir süreli yayındır. Dergi, *Osmanlı Devleti*'nin tüm iktisadi sektörlerine milli bir anlayışla değinmiş ve servetin milli bir perspektifle ele almasını öne sürmüştür. *İktisadiyat Mecmuası*, milli üretimin gerçekleşmesinin iktisadi bağımsızlığa giden en önemli yol olduğunu benimsediği için üretici bir iktisat zihniyetini savunmuştur. Ülkenin servet kaynakları olan tarım, maden, orman ve sanayi gibi sektörler öneme vermiş, ancak bu sektörleri göz ardı etmeden tarım sektörünü daha fazla önemsemiştir. *Osmanlı Devleti*'nin sanayisini de ancak tarımın gelişmesiyle gerçekleştireceğini belirtmiş ve çiftçilere tarımsal üretimi artırması gerektiğini vurgulamıştır. Devletin de bu sektörden daha fazla istifade etmesi için yatırım imkanlarını artırması gerektiğini dile getirmiştir. *İktisadiyat Mecmuası, Osmanlı Devleti*'nin bir tarım ülkesi olduğunu sürekli savunmasına karşın iktisadi gücün sanayileşmeyle gerçekleştireceğinin de farkında olmuştur. Sanayi sektörünün de önemszenmesi gerektiğini belirtmiş, başlangıçta tarımsal ürün ve madenler bazlı bir endüstrinin kurulmasını savunmuştur.

İktisadiyat Mecmuası, ticaretin ekonomi açısından öneminin farkında olmuş, sermaye birikiminin ticaretle elde edileceğini ifade etmiş ve milli ticaretin gelişmesine önem vermiştir. Dış ve iç ticarete *Müslüman-Türk* unsurun zayıf olduğunu belirtmiş ve *Müslüman-Türk* ticaret çevrelerin güçlendirilmesini savunmuştur. Ticarete *Müslüman-Türk* girişimin ancak milli şirketlerin kurulmasıyla güçleneceğini belirtmiş ve milli şirketlerin yaygınlaşmasını öğütlemiştir. *Müslüman-Türk* çevrelerini ticarete teşvik edici yazılar yayımlamıştır. Milli sermaye sorunu, *İktisadiyat Mecmuası*'nın da önem verdiği konuların başında gelmektedir. Yerli sermayenin oluşması gerektiğini vurgulamış, milli girişimlerin yerli sermayeyle yapılması gerektiğini savunmuştur. *İktisadiyat Mecmuası, Osmanlı Devleti*'nde kısa sürede yerli sermayenin oluşmasının güçlüklerinin idrakinde olmuş, bu nedenle siyasi hesaplara girişmemek şartıyla yabancı sermayenin girişini talep etmiş ve yabancı girişini destekleyici bir yayım politikası uygulamıştır. *İktisadiyat Mecmuası*, iktisadi gelişim için ulaşımın da önemine değinmiş ve iktisadi gelişme için iç ulaşım sisteminin tesis edilmesini gerektiğini vurgulamıştır. Devletin demiryolu, karayolu ve imar ve bayındırlık girişimlerini gerçekleştirilmesinin iktisadi kalkınma için elzem olduğunu dile getirmiştir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür. Çalışmanın herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- A. R. (15 Haziran 1916). Kapitülasyonların ref'inden sonra vazifelerimiz: Islah-ı ve teksir-i hayvan, *İktisadiyat Mecmuası*, 16, 4-6.
- Adolf Rosensweig, (2 Kasım 1916). İpek, *İktisadiyat Mecmuası*, 32, 1-3.
- Ahmad, F. (1985). *İttihatçılıktan Kemalizme*. İstanbul: Kaynak.
- Ahmad, F. (1971). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*. İstanbul: Sander.
- Ahmad, F. (1995). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. İstanbul: Sarmal.
- Anonim şirketler, (6 Mart 1916b). *İktisadiyat Mecmuası*, 2, 5-6.
- Aynizade Hasan Tahsin, (21 Şubat 1916). Gümrük tarifeleri, *İktisadiyat Mecmuası*, 1, 3-5.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı.
- Bağcılar bankası, (1 Şubat 1917a). *İktisadiyat Mecmuası*, 40, 3-4.
- Büyük ve küçük sanayi, (11 Ekim 1917b). *İktisadiyat Mecmuası*, 66, 1.
- C. S. (21 Şubat 1916). Ticaret ve Ziraat Nazırı ile mülakat, *İktisadiyat Mecmuası*, 1, 6-9.
- C. (22 Haziran 1916a). Memurin şirketi, *İktisadiyat Mecmuası*, 17, 1-2.
- C. (27 Mart 1916b). Türkiye ve Almanya münasebatı İktisadiyesi, *İktisadiyat Mecmuası*, 5, 3-4.
- Cemal, (21 Haziran 1917). Harpten sulha geçerken. *İktisadiyat Mecmuası*, 58, 1-4.
- Çakmak, D. (2011). *Osmanlı iktisat düşüncesinin evrimi*. İstanbul: Libra.
- Çavdar, T. (2003). *Türkiye ekonomisinin tarihi*. Ankara: İmge.
- Demir, K. (2018). İkinci meşrutiyet sonrası Osmanlı Devleti'nde Milli iktisat düşüncesi ve Ahmet Muhittin. *İcoss. Kapadokya 16-20 Nisan 2018 Uluslararası sempozyum kitapçığı*. Nevşehir.
- Doktor Rabnared Yonfe, (1 Haziran 1916). Türkiye'nin iktisaden takviyesi sistemi. *İktisadiyat Mecmuası*. 14, 1-4.
- Elbarez, (20 Mart 1916a). Kooperatif şirketleri. *İktisadiyat Mecmuası*, 4, 2-3.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve mütareke yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Eskişehir ovasının tesis ve irvası, (28 Eylül 1916k). *İktisadiyat Mecmuası*, 28, 5.

- Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye tarihi*. İstanbul: Timaş.
- G., (8 Mart 1917). Türkiye’de ecnebi ticaret odaları, *İktisadiyat Mecmuası*, 44-48, 9-13.
- Galip Haldun, (13 Mart 1916a). Ziraatımızın vaziyet-i hazırısı. *İktisadiyat Mecmuası*, 3, 3-5.
- Gala-i es’ar ve ihtikâr, (19 Nisan 1917c). *İktisadiyat Mecmuası*, 52, 4-5.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk modernleşmesi (1900-1930)*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Göcek, F. M. (2017). Osmanlı Devleti’nde Türk milliyetçiliğın oluşumu: sosyolojik bir yaklaşım. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce 4: Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim.
- Gümüšoğlu, F. (2017). *Türk yurdu. Modern Türkiye’de siyasi düşünce 4 Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim.
- Karaman, D. (2004). *Ulum-ı iktisadiye ve içtimaiye mecmuası, C. Ü. Sosyal bilimler dergisi*, 28/1.
- Kazgan, G. (2006). *Tanzimat’tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Kıpal, U. & Uyanık, Ö. (2000). *Türkiye Milli iktisat tarihi*. İstanbul: Kaynak.
- Koraltürk, M. (2011). *Erken Cumhuriyet döneminde ekonominin Türkleştirilmesi*. İstanbul: İletişim.
- Koraltürk, M. (2001). *Sanayi mecmuası ve dizini. Müteferrika*. 20.
- Koraltürk, M. (2000). Milli tüccarın sesi: *Ticaret-i umumiye mecmuası ve dizini. Müteferrika*, 18.
- Kurtoğlu, R. (2012). *Türkiye ekonomisi (1838-2010)*. Ankara: Sinemis.
- Konya Milli iktisat bankası, (19 Nisan 1917d). *İktisadiyat Mecmuası*, 52, 6-7.
- Kooperatif şirketleri kanun layıhası, (15 Haziran 1916m). *İktisadiyat Mecmuası*, 16, 6-7.
- Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye’nin doğuşu*. Ankara: Arkadaş.
- M. S., (6 Mart 1916). Memleketimizde madenler, *İktisadiyat Mecmuası*, 2, 3-5.
- Mardin, Ş. (1990). *Siyasal ve sosyal bilimler*. İstanbul: İletişim.

Mardin, Ş. (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyete iktisadi düşüncesinin gelişmesi 1838-1918. *TCTA 3*. İstanbul: İletişim.

Mehmet Zeki, (13 Temmuz 1916). Neşriyat-ı cedide münasebetiyle yeni istikbal-i iktisadiyemiz. *İktisadiyat Mecmuası*, 20, 5-7.

Münir Süleyman, (10 Nisan 1916). Milli sanayimize adem-i rağbet. *İktisadiyat Mecmuası*, 7, 6-7.

Mühendis Fuat, (27 Eylül 1917). Sanayi-i cesimenin intişarı. *İktisadiyat Mecmuası*, 65, 1-4.

Memleketimizde ipekçilik, (25 Ocak 1917f). *İktisadiyat Mecmuası*, 39, 1-2.

Milli fabrikacılar cemiyeti, (7 Haziran 1917g). *İktisadiyat Mecmuası*, 57, 5-6.

Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: İş Bankası Kültür.

Sayar, A. G. (2000). *Osmanlı iktisadi düşüncesinin çağdaşlaşması*. İstanbul: Ötüken.

Sanayi ihさいyatı, (31 Ağustos 1916o). *İktisadiyat Mecmuası*, 25, 6-7.

Şeker, (3 Ağustos 1916r). *İktisadiyat Mecmuası*, 22, 3-5.

Şener, A. (2000). Tanzimat ve Meşrutiyette iktisadi politikalar. *Yeni Türkiye Osmanlı özel sayısı 2*, 6/32.

Toprak, Z. (2015). Sanayiden ve emekten yana bir dergi: *Sanayi mecmuası*. *Toplumsal Tarih*, 253.

Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de Milli iktisat 1908-1918*. Ankara: Yurt.

Toprak, Z. (2003). *İttihat Terakki ve Cihan Harbi savaş ekonomisi ve Türkiye'de devletçilik 1914-1918*. İstanbul: Somer.

Toprak, Z. (1985a). Osmanlı Devleti'nde para ve bankacılık. *TCTA 3*. İstanbul: İletişim.

Toprak, Z. (1985b). Osmanlı Devleti'nde korporatif dünya görüşü: Meslekçilik. *TCTA c.2*. İstanbul: İletişim.

Toprak, Z. (1985c). Tanzimat'tan sonra iktisadi politika. *TCTA 2*. İstanbul: İletişim.

Toprak, Z. (1985d). Milli iktisat. *TCTA 3*. İstanbul: İletişim.

Toprak, Z. (1985e). Osmanlı Devleti'nde uluslaşmanın toplumsal boyutları. *TCTA c.2*. İstanbul: İletişim.

Toprak, Z. (1985f). İkinci Meşrutiyet döneminde iktisadi düşünce. *TCTA 3*. İstanbul: İletişim.

Toprak, Z. (1995a). *Milli iktisat-Milli burjuvazi*. İstanbul: Tarih Vakfı.

Toprak, Z. (1995b). *İttihat-Terakki ve devletçilik*. Ankara: Tarih Vakfı.

Tekin Alp, (21 Şubat 1916a). Mecmuamızın mesleği: milli iktisada doğru. *İktisadiyat Mecmuası*, 1, 1-2

Tekin Alp, (3 Nisan 1916b). Yeni iktisadi müesseselerimiz 1. *İktisadiyat Mecmuası*, 6, 1-2.

Tekin Alp, (10 Ağustos 1916c). İktisat derneği. *İktisadiyat Mecmuası*, 23, 1-2.

Tekin Alp, (7 Eylül 1916d). İktisadi nokta-i nazarından terbiye ve talim. *İktisadiyat Mecmuası*, 26, 1-3.

Tekin Alp, (13 Temmuz 1916e). Adana ovasının irva ve iskası. *İktisadiyat Mecmuası*, 20, 1-3.

Tekin Alp, (27 Temmuz 1916f). Bu seneki mahsulatımız. *İktisadiyat Mecmuası*. 21, 1-2.

Tekin Alp, (26 Ekim 1916g). 329 senesine mahsus ziraat istatistikî. *İktisadiyat Mecmuası*. 31, 1-3.

Tekin Alp, (6 Mart 1916i). Tütün meselesi. *İktisadiyat Mecmuası*, 2, 1-3.

Tekin Alp, (27 Mart 1916j). Ticaret hariciyemiz. *İktisadiyat Mecmuası*, 5, 1-2.

Tekin Alp, (15 Haziran 1916k). Milli İktisada Doğru: Yeni ticaret muahedeleri 1. *İktisadiyat Mecmuası*. 16, 1-2.

Tekin Alp, (3 Ağustos 1916l). Ticaret muahedeleri 4: Merkezi Avrupa ve biz. *İktisadiyat Mecmuası*, 22, 1-2.

Tekin Alp, (31 Ağustos 1916m). Ziraat müzesi ve sergileri. *İktisadiyat Mecmuası*, 25, 1-2.

Tekin Alp, (28 Eylül 1916n). Yeni gümrük tarifesi. *İktisadiyat Mecmuası*, 28,1-2

Tekin Alp, (27 Nisan 1916o/11 Mayıs 1916p/18 Mayıs 1916r/25 Mayıs 1916s/8 Haziran, 1916ş). Ziraat bankası 1-6. *İktisadiyat Mecmuası*, 9;11;12;13;15, 1-2;1-2;1-3;1-3;1-2.

Tekin Alp, (10 Ağustos 1916t). Konya Milli iktisat bankası. *İktisadiyat Mecmuası*, 24, 5-6.

Tekin Alp, (23 Kasım 1916u). Türkiye’de bankalar. *İktisadiyat Mecmuası*, 34, 1-2.

Tekin Alp, (20 Nisan 1916v), Artırma sandıkları. *İktisadiyat Mecmuası*, 8, 1-2.

Tekin Alp, (9 Ekim 1916y). *İttihat ve Terakki* Fırkasının iktisadi faaliyeti. *İktisadiyat Mecmuası*, 30, 1-2

Tekin Alp, (16 Kasım 1916z). Memleketimizde büyük sanayi. *İktisadiyat Mecmuası*, 33, 1-2.

Tekin Alp, (1 Şubat 1917a). İtibar-ı Milli bankası. *İktisadiyat Mecmuası*, 40, 1-2.

Tekin Alp, (5 Temmuz 1917b). Tütün zirai kooperatif şirketi. *İktisadiyat Mecmuası*, 59, 7-8.

Tekin Alp, (19 Nisan 1917c). İktisadi teşkilat. *İktisadiyat Mecmuası*, 52, 1-2.

Tekin Alp, (16 Ağustos 1917d/30 Ağustos 1917e). Harpten sulha intikal iktisadiyatı 1-2. *İktisadiyat Mecmuası*, 62; 63, 1-3; 1-2.

Tekin Alp, (22 Kasım 1917g). İktisadiyat nezareti. *İktisadiyat Mecmuası*, 68, 1-3.

Tekin Alp, (24 Mayıs 1917h). Gala-i es’are karşı mücadele. *İktisadiyat Mecmuası*, 56, 1-3.

Tekin Alp, (14 Eylül 1917l). İktisadi inkılap. *İktisadiyat Mecmuası*, 64, 1-3.

Tekin Alp, (26 Nisan 1917ö). Ecnebi sermayesine karşı siyaset-i iktisadiyyemiz. *İktisadiyat Mecmuası*, 53, 1-3.

Tekin Alp, (8 Şubat 1917p). Madenlerimiz. *İktisadiyat Mecmuası*, 41, 1-2.

Ünüvar, K. (2017). İttihatçılıktan Kemalizme ihyadan inşa. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce I Tanzimat ve Meşrutiyetin birikimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, E. Z. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim.

Ziya Gökalp, (10 Nisan 1916a). Millet nedir Milli İktisat neden ibarettir. *İktisadiyat Mecmuası*, 7, 1.

Ziya Gökalp, (7 Aralık 1916b). Milli iktisat nasıl vücuda gelir. *İktisadiyat Mecmuası*, 35, 1-3.

Ziya Gökalp, (8 Mart 1917a). Türklerde Milli iktisat devreleri. *İktisadiyat Mecmuası*, 44-48, 1-4.

Ziya Gökalp, Koevess'e göre Milli iktisat, (25 Ocak 1917b), *İktisadiyat Mecmuası*, 39, 4-5.

Ziraat hususunda dertlerimiz, (4 Mayıs 1916t). *İktisadiyat Mecmuası*, 10, 4.

Ziraatımızın vaziyeti umumiyesi, (27 Mart 1916v). *İktisadiyat Mecmuası*, 5, 5-7.